

Nr 307.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor, m. m.; given Stockholms slott den 4 maj 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 maj 1945.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och jordbruksdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga om anslag dels till *undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor*, dels ock till *allmän bostadsräkning m. m.* samt anför därvid följande:

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 1 saml. Nr 307.

I. Undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor.

Alltsedan tiden strax före förra världskriget ha vid skilda tidpunkter genom socialstyrelsens försorg utförts undersökningar rörande levnadsförhållandena inom olika befolkningsgrupper. Materialet för undersökningarna har utgjorts av ett större antal under längre eller kortare tid förda hushållsräkenskaper. Tidpunkterna för och omfattningen av de av socialstyrelsen för ändamålet verkställda hushållsbudgetundersökningarna framgå av följande översikts-tablå, i vilken upptagits såväl de undersökningar, som omfattat hela budgeten, som vissa undersökningar, som avsett allenast livsmedelsförbrukningen.

Översiktstablå rörande socialstyrelsens undersökningar av hushållsbudgeter.

Tidpunkt för bokföringen	Klientelet	Hela antalet deltagare, vilkas formulär bearbetats	Bokföringens omfattning	Bokföringstidens längd
<i>A. Årsbokföring.</i>				
1914	Arbetare, tjänstemän	1 355	Hela budgeten	1 år
1920	Småbrukare, lantarbetare	372	» »	1 »
1923	Arbetare, tjänstemän, medelklass	1 400	» »	1 »
1933	Arbetare, tjänstemän, medelklass, arbetslösa	1 354	» »	1 »
1933	Jordbrukare, lantarbetare, skogsarbetare, arbetslösa	838	» »	1 »
1942	Arbetare, tjänstemän, medelklass m. fl., som fört postsparbankens budgetbok	351	Hela budgeten, dock endast summor för vissa huvudposter	1 »
<i>B. Korttidsundersökningar.</i>				
1916—1918	Arbetare, tjänstemän	400—600	Huvudsakligen livsmedel	28 dagar årligen
1940—	Arbetare, tjänstemän	ca 450	Endast livsmedel	14 dagar varje kalenderkvartal
1940—	Jordbrukare, lantarbetare	ca 300	Endast livsmedel	14 dagar varje halvår
November 1941	Arbetare, tjänstemän, inkallades familjer, fattigunderstödda, folkpensionärer	1 568	Hela budgeten	28 dagar
November 1941	Jordbrukare, lantarbetare	329	» »	28 »
November 1943	Folkpensionärer i städer och på landsbygd	1 053	» »	28 »

Syftet med de undersökningar som grundats på fullständiga, under ett helt år förda hushållsräkenskaper har varit — förutom att helt allmänt belysa

svenska folkets levnadssätt och levnadsstandard — att erhålla material, som skulle kunna tjäna såsom grundval för levnadskostnadsindexberäkningarna samt för dyrortsgrupperingar av olika slag. Korttidsundersökningarna ha å sin sida tillkommit huvudsakligen med det speciella syftet att följa konsumtionen — särskilt av livsmedel — inom olika befolkningsgrupper under kristider.

Vidare har socialstyrelsen vid skilda tillfällen för speciella ändamål genom enquêter anskaffat material för att belysa levnadsförhållandena inom olika befolkningsgrupper.

Med skrivelse den 12 januari 1944 har 1942 års jordbrukskommitté överlämnat en av professorn Erik Lindahl och filosofie licentiaten Lars Lemne (i det följande benämnda utredningsmännen) på kommitténs uppdrag verkställd utredning rörande jordbruksbefolkningens levnadskostnader.¹ Kommittén har därvid uttalat önskvärdheten av att fortlöpande dylika beräkningar, vilka enligt kommitténs mening vore av stor betydelse, måtte, eventuellt efter ytterligare övervägande av beräkningsmetoderna, verkställas, förslagsvis genom socialstyrelsens försorg, samt hemställt om vidtagande av erforderliga åtgärder härför.

Över jordbrukskommitténs framställning har socialstyrelsen den 25 april 1944 avgivit utlåtande samt därvid framlagt förslag om utförande av en ny, på helårsräkenskaper grundad hushållsbudgetundersökning inom jordbrukar- och lantarbetarhushåll.

Styrelsen uppehåller sig i sitt utlåtande till att börja med vid frågan om behovet av fortsatta undersökningar på förevarande område och anför därvid inledningsvis:

De officiella, av socialstyrelsen utförda beräkningarna över levnadskostnadernas förändringar i tid och rum (levnadskostnadsindex och dyrortsgrupperingar) tillkommo vid tiden för förra världskrigets slut huvudsakligen för det begränsade syftet att bilda norm för en gradering av statstjänstemännens löner. Dyrortsundersökningarna användes dessutom redan på ett tidigt stadium för gradering av de skattefria avdragen vid den statliga och sedermera även den kommunala inkomst- och förmögenhetsbeskattningen och blevo därigenom i någon mån ett intresse för hela folket.

Det ursprungliga huvudsyftet med levnadskostnadsundersökningarna — regleringen av statstjänstemännens löner — har i högre eller lägre grad satt sin prägel på metoderna vid deras utförande, och detta gäller såväl dyrorts- som dyrtidsundersökningarna. Detta innebär likväl icke, att resultatet av undersökningarna skulle vara tillämpligt enbart på den begränsade grupp, som statstjänstemän utgör, utan att resultatet i första hand gäller för i städer och tätorter bosatta hushåll av viss genomsnittlig sammansättning. Jordbruksbefolkningens levnadsförhållanden påverka endast i ringa mån dyrortsberäkningarna och spela ingen roll vid uträknandet av levnadskostnadsindex, som uteslutande grundar sig på uppgifter insamlade från städer och tätorter. Med tanke på dyrortsgrupperingens huvudsyfte och nödvändigheten att uttrycka dyrortsvariationen i en enda talserie, synes ingen allvarlig in-

¹ För närmare kännedom om Lindahls och Lemnes utredning hänvisas till SOU 1944: 1.

vändning kunna resas mot det nu antydda tillvägagångssättet. Det är dock uppenbart, att varken dyrortsundersökningarna i hittillsvarande form eller levnadskostnadsindex allsidigt belysa sina respektive problem. Det är också uppenbart, att den jordbrukande befolkningen är den viktigaste av de yrkesgrupper, vilkas speciella förhållanden icke omedelbart belysas genom levnadskostnadsundersökningarna. Andra sådana yrkesgrupper äro skogsarbetare, fiskare och sjöfolk. Den omständigheten att beräkningarna närmast avse ett hushåll av medelsammansättning (normalhushållet) och med medelinkomst, gör vidare att icke heller de speciella förhållanden belysas, som kunna tänkas gälla andra hushållstyper och inkomstlägen. Den begränsning, som sålunda angivits har tidigare varit en brist huvudsakligen i teoretiskt hänseende, innebärande att frågorna icke penetrerats i hela sin vidd. Praktiskt hade begränsningen dock tidigare föga att betyda.

Förhållandena ha emellertid småningom helt ändrats. Både dyrortsgrupperingen och indexberäkningen ha fått vidgad användning för praktiska ändamål. Statsmakterna dyrortsgradera numera icke blott tjänstemännens löner utan även folkpensionerna, barnbidragen, arbetslöshetsunderstöden, familjebidragen åt värnpliktiga med mera. Grupperingen ligger till grund också för lönesättningen för stora delar av kommunernas och det enskilda näringslivets anställda. Levnadskostnadsindex har vunnit tillämpning i lönesystemen för kommunernas anställda och industriens och handelns arbetstagare samt slutligen tagits i bruk för motsvarande ändamål av de jordbrukande befolkningsgrupperna. I och med detta ha givetvis också kraven på undersökningarnas fullständighet blivit skärpta.

Jordbrukskommitténs framställning vore — fortsätter styrelsen — det senaste uttrycket för denna utveckling. Av den till framställningen fogade utredningen framginge, att man funnit behov av en levnadskostnadsindex, som bättre än den nuvarande officiella kunde användas att reglera lantarbetarnas löner och beräkna jordbrukarnas realinkomster. Man önskade också bättre möjligheter att anställa jämförelse mellan levnadskostnaderna på landet och i städerna. I utredningen framhölles med fullt fog, att för närvarande tillgängliga undersökningar rörande dessa ting icke tillkommit under vederbörlig hänsyn till landsbygdens befolkning.

Genom utvecklingens gång hade sålunda — anför styrelsen vidare — levnadskostnadsundersökningarna från att ursprungligen ha avsett huvudsakligen vissa begränsade ändamål kommit att bli ett intresse för landets hela befolkning. I konsekvens härmed ansåge styrelsen, att kraven på väsentligt utvidgade levnadskostnadsundersökningar borde tillmötesgå, och ville för sin del medverka till att i första hand de av jordbrukskommittén framförda önskemålen bleve tillgodosedda. Den konkreta innebörden av dessa önskemål syntes vara dels att socialstyrelsen borde verkställa en fortlöpande beräkning rörande levnadskostnadernas förändringar i tiden för några viktigare grupper av den jordbrukande befolkningen, dels ock att vid följande dyrortsundersökningar den lokala variationen i levnadskostnaderna borde belysas genom alternativa beräkningar, varvid även budgeter för den jordbrukande befolkningen och producentpriserna på vissa konsumtionsvaror borde be-
gagnas.

Vad beträffar frågan om framtida levnadskostnadsindexberäkningar för landsbygdens hushåll framhåller styrelsen till att börja med bland annat, att styrelsen i likhet med utredningsmännen ansåge, att beräkningarna borde omfatta två serier, den ena avseende jordbrukarhushåll och den andra lantarbetarhushåll. I fråga om de närmare metoderna för beräkningarna anförde styrelsen härefter i huvudsak följande:

En framtida indexberäkning för landsbygdens hushållskostnader bör enligt socialstyrelsens uppfattning anordnas så, att *minuthandelspriser* på livsmedel insamlas på omkring 60 orter på rena landsbygden, det vill säga samma antal orter från vilket livsmedelspriserna insamlas för den nuvarande officiella indexen. Socialstyrelsens prisstatistik skulle härigenom komma att omfatta sammanlagt 120 orter. Prisinsamlingen skulle utföras en gång i kvartalet, vid mitten av månaderna mars, juni, september och december. Den skulle omfatta de flesta i en hushållsbudget ingående livsmedel utom mjölk, potatis, rotsaker, grönsaker och trädgårdsbär. En insamlingsorganisation av den omfattning, som kräves för detta, kan beräknas i arvoden till lokala ombud draga en kostnad av 6 000—10 000 kronor per år. Under det första året — medan vidgad erfarenhet vinnes om prisförhållandena på landsbygden — synes det dock lämpligt söka utnyttja det prismaterial, som fortlöpande insamlas genom kristidsnämndernas försorg på sammanlagt 400 orter (däribland ett stort antal orter på landsbygden). Då det är möjligt, att kompletteringar av dessa orter kunna behöva vidtagas, torde man likväl böra räkna med, att en del av den antydda årskostnaden för särskild prisinsamling — förslagsvis 4 000 kronor — redan från början behöver anslås. Beträffande minuthandelspriserna på kläder, skodon, husgeråd och andra till posten »övriga utgifter» hörande förnödenheter kan man tills vidare utgå från att dessa äro desamma för tätorternas och landsbygdens befolkning, dels ock framför allt emedan även landsbygdens befolkning i stor utsträckning inköper ifrågavarande förnödenheter i tätorterna, och dels emedan mycket stor enhetlighet i prissättningen i detta fall råder mellan olika orter. Undantag utgör posten skolagning, som torde kräva särskild notering från landsbygdsorter.

Producentpriser skulle användas för de flesta in natura erhållna livsmedel. Nästan alla ifrågakommande prisuppgifter kunna i form av godtagbara riksgenomsnitt erhållas från Sveriges lantbruksförbund, som avgiftsfritt ställer dem till förfogande. Då särskilda inköpspriser, såsom beträffande mjölk, stipulerats i kollektivavtal för lantarbetare, böra också dessa användas. Båda dessa prisuppgifter kunna sålunda erhållas centralt. Detsamma gäller om priserna på bränsle, som även böra vara producentpriser, i den mån det icke är fråga om bränsleköp med i kollektivavtal stipulerat pris. Producentpriserna kunna erhållas från lantbruksförbundet, som i sin tur inhämtar dem från Sveriges skogsägareföreningars riksförbund.

Skatteposten har av utredningsmännen beräknats efter en metod, som helt överensstämmer med den av socialstyrelsen för dess officiella index använda. Någon ändring i metoden synes icke böra företagas vid framtida beräkningar.

Som *viktsystem* för indexberäkningarna ha utredningsmännen använt materialet från socialstyrelsens hushållsbudgetundersökning bland jordbrukare och lantarbetare från 1933, varvid dock bostadsposten insatts efter en särskild kalkyl. Den tveksamhet rörande utredningens resultat, som uttalats från flera håll, torde i första hand härröra från uppfattningen, att dessa

budgetundersökningar numera äro föråldrade. Även socialstyrelsen hyser viss tvekan av denna anledning. Visserligen har en felaktighet i viktsystemet långt mindre inflytande på resultatet av en indexberäkning, än man vanligen föreställer sig, men då det i detta fall bland annat gäller en antagen felaktighet i proportionen mellan kontantinköp och naturaförmåner synes försiktigheten motiverad. Senare hushållsbudgetundersökningar än de från år 1933 finnas icke att tillgå. Socialstyrelsen har öfvervägt möjligheten att för jordbrukarnas del utnyttja de hushållsbudgeter, som erhållas i samband med professor L. Nannesons undersökningar av bokföringskontrollerade jordbruk, men funnit detta ogörligt, emedan uppgifterna här icke äro tillräckligt specificerade. Ett akut behov av en ny budgetundersökning berörande såväl jordbrukare som lantarbetare föreligger alltså. Det kunde tyckas mindre välbetänkt anordna dylika under nuvarande kristid, och styrelsen har därför öfvervägt att föreslå, att deras utförande måtte uppskjutas. Det är emellertid tydligt, att det i så fall blir fråga om en väntetid, som kan komma att sträcka sig över åtskilliga år. Att så länge uppskjuta uträkningen av en förbättrad index över lanthushållens levnadskostnader synes icke försvarligt. Bland annat just för anpassningen till fredsförhållanden är det nämligen av betydelse att känna levnadskostnadernas förändringar under kristiden även för jordbrukarnas del. Styrelsen finner därför starka skäl tala för att budgetundersökningen anordnas så snart ske kan.

Beträffande den i indexberäkningen ingående *bostadsposten* synes det nödvändigt att verkställa en omprövning av de metoder, som tillämpats av utredningsmännen; för detta ändamål torde särskilda undersökningar bli nödvändiga. Detta innebär närmast, att hithörande problem böra beaktas vid planläggningen av kommande bostadsstatistiska undersökningar.

Vad angår frågan om *dyrortsgrupperingen* framhåller socialstyrelsen, att jordbrukskommitténs rekommendation av fortlöpande beräkningar rörande jordbruksbefolkningens levnadskostnader syntes få tolkas som ett förslag, att de av utredningsmännen använda metoderna i fråga om beräkning av den genomsnittliga skillnaden i levnadskostnaderna mellan landsbygd och städer måtte prövas på ett större och aktuellare material i samband med nästa dyrortsgruppering. Fortlöpande beräkningar syntes här icke komma i fråga. Socialstyrelsen ville för sin del uttala, att den principiellt ställde sig sympatisk till de av utredningsmännen föreslagna metoderna för utförande av prisgeografiska jämförelser. Då emellertid hela komplexet av dyrortsfrågor vore under utredning av en särskild kommitté, ansåge sig styrelsen icke för närvarande böra närmare ingå härpå. Styrelsen inskränkte sig till att konstatera, att därest jordbrukskommitténs önskan om förbättrad utredning av dyrortsförhållandena skulle kunna uppfyllas, fordrades bland annat nya hushållsbudgetundersökningar. Då sådana toge relativt lång tid att utföra, vore det tydligt, att de måste igångsättas med det snaraste, om dyrortsundersökningen skulle kunna utföras inom rimlig tid.

Socialstyrelsen övergår härefter till frågan om den fortsatta utredningens organisation. Styrelsen framhåller därvid, att den fortsatta undersökning, som närmast komme i fråga, vore beräkning av vissa levnadskostnadsindex för landsbygdens hushåll. Härför fordrades hushållsbudgetmaterial och prismaterial. Nödiga budgetundersökningar borde, såsom

styrelsen i det föregående påpekat, igångsättas så fort ske kunde. Styrelsen ville därför föreslå igångsättande av en *hushållsbudgetundersökning* omfattande 1 000 hushåll fördelade lika på jordbrukare och lantarbetare. Urvalet av deltagare i undersökningen borde ske med tanke på att de viktigaste bland olika jordbruksområden, storlekstyper av bruksdelar och — vad lantarbetarna beträffade — avlöningsformer bleve representerade. Bokföringsperioden borde omfatta ett år. Styrelsen hade övervägt att föreslå kortare bokföringstid men med hänsyn till säsongvariationerna i lantbrukens förbrukning stannat inför det angivna alternativet. Samtliga inkomster och utgifter för det egentliga hushållet borde bokföras. För att anskaffa bokförare, instruera dessa och insända materialet till socialstyrelsen borde anlitas särskilda ombud, företrädesvis utvalda genom jordbrukarnas och lantarbetarnas bransch- respektive fackorganisationer. Räkenskaperna borde insändas kvartalsvis, allteftersom de färdigställdes, för att omedelbart underkastas granskning.

Socialstyrelsen framhåller vidare, att tiden för utförande av en dylik undersökning, liksom även kostnaderna för densamma, bleve beroende på hur långt i detalj man ville gå. Härvid hade man att välja mellan två olika alternativ, om vilka styrelsen anför följande:

Alternativ I. Livsmedelskonsumtionen bearbetas i detalj och näringsvärdet i kosten beräknas för hela året. Förbrukningen av övriga förnödenheter registreras också i detalj; man utreder sålunda icke blott utgifterna för vissa huvudposter (gångkläder, underkläder, skodon, möbler, husgeråd och så vidare) utan också utgiften och om möjligt kvantiteten för de enskilda varuslagen eller varugrupperna, allt efter användningssätt och material. Utredningen rörande skilda hushållstyper, inkomstgrupper med mera göres relativt fyllig.

Alternativ II. Endast utgifterna för vissa huvudposter efterforskas genomgående. Specifieringen drives därvid icke längre än att minimikraven för ett viktsystem för indexberäkningar och dyrortsundersökningar uppfyllas. Endast ett fåtal huvudgrupper av hushåll undersökas. För två perioder om vardera minst en månad bearbetas likväl livsmedelsposten i detalj som enligt alternativ I.

Inom socialstyrelsen borde — fortsätter styrelsen — arbetet med förberedelser för undersökningen påbörjas så fort ske kunde. Detta förberedelsearbete skulle omfatta upprättande, tryckning och utsändning av bokföringsformulär samt underhandlingar med ombud och hushåll. Det vore bland annat mycket angeläget, att formuläret för bokföringen underkastades en noggrann översyn, så att det svarade mot de skärpta kraven på undersökningen och mot de under senare år rationaliserade bearbetningsmetoderna. Samtidigt med förberedelserna till budgetundersökningen borde påbörjas *insamling av prismaterial* av olika slag. Det vore särskilt angeläget, att erfarenhet snarast vunnit angående i vilken mån kristidsnämndernas prismaterial kunde användas. Den prisinsamling, som eventuellt måste anordnas på särskilda orter, borde nämligen komma igång utan tidsutdräkt för att kunna

läggas till grund för framtida prisjämförelser. En retroaktiv beräkning borde därefter i första hand utföras på redan tillgängligt material. Samtidigt borde en ingående översyn av metoderna för levnadskostnadsindexberäkning rörande lanthushåll verkställas.

Vad härefter beträffar kostnaderna för de föreslagna undersökningarna framhåller styrelsen, att de omfattande undersökningar, varom här vore fråga, icke rymdes inom ramen för socialstyrelsens personalstat, varför det bleve nödvändigt att från undersökningarnas anslag avlöna såväl arbetsledare som större delen av biträdespersonalen. Med hänsyn till uppgiftens svårighet och angelägenheten att få arbetet snabbt och säkert utfört ansåge styrelsen, att ledaren för undersökningarna borde åtnjuta arvode, motsvarande lön jämte rörligt tillägg och kristillägg till tjänsteman i lönegraden Eo 24. Arbetsbasen för de kvinnliga biträdena syntes vidare icke böra placeras lägre än i lönegraden Eo 7.

Styrelsen framlägger härefter följande kostnadskalkyl för undersökningarna:

	Alt. I kronor		Alt. II kronor	
<i>Prisundersökning för landsbygden.</i>				
Arvoden till ombud för prisinsamling på vissa orter..	4 000		4 000	
Lön till biträdespersonal för materialets bearbetning..	<u>1 000</u>	5 000	<u>1 000</u>	5 000
<i>Hushållsbudgetundersökning.</i>				
Tryck av formulär, bearbetningskartoliner, hålkort och dylikt.....	4 500		4 500	
Arvoden till ombud för 1 300 hushåll à 15 kronor....	19 500		19 500	
Ersättning till 1 100 hushåll à 40 kronor.....	44 000		44 000	
Maskinkostnad (huvudsakligen för hålkortsbearbetning)	2 000		2 000	
Biträdespersonal vid bearbetning.....	<u>36 000</u>	106 000	<u>20 000</u>	90 000
<i>Avlöning till för båda undersökningarna gemensam personal.</i>				
Arbetsledare (arvode = Eo 24).....	27 500		22 000	
Arbetsbas (Eo 7)	<u>9 000</u>	36 500	<u>6 750</u>	28 750
	Totalkostnad	147 500		123 750

I anslutning till den sålunda uppgjorda kostnadskalkylen anför socialstyrelsen, att det förutsatts, att prisundersökningen skulle vara slutförd under loppet av ett år, medan budgetundersökningen enligt alternativ I skulle taga två och ett halvt år i anspråk och enligt alternativ II två år. För båda alternativen, liksom för prisundersökningen, hade räknats med att visst arbete såväl av amanuens som av kvinnliga biträden skulle bestridas från styrelsens ordinarie personalanslag. Antalet formulär, som kunde behöva insamlas och betalas, hade beräknats något högre än det antal, som skulle ingå i den slutliga bearbetningen.

Styrelsen framhåller vidare, att styrelsen icke vore beredd att för det dåvarande definitivt förorda det ena eller andra av de upptagna alternativen. Frågan härom syntes kunna uppskjutas, till dess vidgad erfarenhet vunnits av resultatet från de första kvartalens bokföring. Ställningstagandet härtill inverkade icke på urvalet av hushållen eller formulärets beskaffenhet. Preliminärt ville styrelsen därför föreslå alternativ II.

Styrelsen anför slutligen, att det, därest den föreslagna hushållsbudgetundersökningen komme till stånd, syntes lämpligt att inställa den fortlöpande konsumtionsundersökning, som styrelsen enligt Kungl. Maj:ts uppdrag utfört sedan 1940, i den del denna avsåge landsbygden. Samma resultat som konsumtionsundersökningen gäve skulle nämligen erhållas genom budgetundersökningen, blott med någon försening.

Styrelsen hemställer dels att åt densamma måtte uppdragas att utföra förberedande undersökningar rörande jordbruksbefolkningens levnadskostnader i huvudsaklig överensstämmelse med det av styrelsen framlagda förslaget, dels ock att erforderliga medel måtte ställas till förfogande för ändamålet.

I ärendet ha vidare utlåtanden avgivits av statistiska centralbyrån och kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering.

Statistiska centralbyrån erinrar om att centralbyrån redan tidigare beretts tillfälle att yttra sig rörande behovet av fortsatta undersökningar angående jordbruksbefolkningens levnadskostnader, nämligen i samband med motionen II: 428 vid 1944 års riksdag (jfr andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 7). I anslutning till vad centralbyrån därvid anfört ville centralbyrån nu understryka behovet av att dylika undersökningar komme till stånd, då uppgifter om levnadskostnaderna och förändringarna i dessa vore av grundläggande betydelse för bedömandet av ett flertal samhällsekonomiska frågor. Med hänsyn till att dessa frågor genom tidsläget fått en skärpt aktualitet vore det angeläget, att undersökningarna av hithörande slag igångsattes så snart den härför lämpliga tidpunkten kunde sägas vara inne.

En synpunkt, som därvid dock icke borde eftersättas, vore — fortsätter centralbyrån — att de undersökningar angående levnadskostnaderna för olika befolkningsgrupper, som enligt vad centralbyrån erfarit planerades, samordnades på sådant sätt, att de komme att avse samma tidpunkt. En annan anordning skulle komma att i hög grad förrycka den jämförelse mellan dessa befolkningsgrupper, exempelvis mellan jordbruksbefolkningen och befolkningen inom tätbebyggda orter, som utgjorde ett av de viktigaste syftena med dessa undersökningar. Därtill komme att det representativa urvalet skulle kunna ske från liknande förutsättningar vid dessa undersökningar. Resultatet från levnadskostnadsundersökningarna skulle otvivelaktigt vinna i värde, om en tillfredsställande lösning av urvalsmetoden skulle kunna åstadkommas. En samtidig uttagning från ett hela landet omfattande grundmaterial borde kunna underlätta en sådan lösning.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering framhåller, att frågorna om hur jordbruksbefolkningens realinkomster dels förändrades i tiden, dels

ock förhölle sig till övriga befolkningsgruppers realinkomster vore av grundläggande betydelse icke blott för jordbrukspolitiken utan även för avvägningen av statsmakternas övriga åtgärder till förmån för jordbruks- och annan befolkning. Svårigheterna att nå tillfredsställande utredningsresultat vore emellertid mycket stora. Den på uppdrag av 1942 års jordbrukskommitté verkställda undersökningen utgjorde ett första försök att på grundval av föreliggande ofullständiga material besvara de angivna frågorna. Det vore med hänsyn till de stora svårigheterna naturligt, att denna försöksundersökning icke kunnat ge så tillförlitliga och fullständiga resultat, som varit önskvärt, även om den väsentligt ökat kunskapen om här ifrågavarande förhållande. Sålunda hade icke förelegat något aktuellt material av tillräcklig omfattning rörande vare sig jordbruksbefolkningens eller den övriga befolkningens konsumtion. Varje studie av levnadskostnaderna förutsatte emellertid, att man i detalj kände konsumtionens sammansättning. Vad inkomsterna för jordbruksbefolkningen beträffade, vore det endast för lant- och skogsarbetarna, som någorlunda tillfredsställande statistiska uppgifter förefunnos.

Även om — fortsätter kommissionen — mera fullständigt material anskaffades, återstode emellertid betydande svårigheter. Genom att utföra de mera grundläggande undersökningar, som de slutliga beräkningarna måste bygga på, borde man dock kunna komma problemet närmare in på livet. Kommissionen ville därför tillstyrka, att sådana grundläggande undersökningar med det snaraste komme till utförande. Sålunda borde mera omfattande och tillförlitliga undersökningar än hittills företagas rörande de faktiska inkomsterna för olika grupper av jordbruksföretagare, och dessa undersökningar borde göras fortlöpande. Vidare borde jordbruksbefolkningens konsumtion och levnadsvanor underkastas en förnyad kartläggning. Som komplement härtill borde företagas en statistisk utredning om bostadsstandarden på landsbygden, som särskilt beträffande bostädernas kvalitet borde vara mera ingående än den som utfördes i samband med 1935/36 års särskilda folkräkning. Vad beträffade konsumtionsundersökningarna borde dessa — såsom statistiska centralbyrån framhållit — samordnas med motsvarande undersökningar för övriga befolkningsgrupper.

I skrivelse den 2 januari 1945 har *socialstyrelsen* vidare framlagt förslag till en allmän undersökning rörande levnadsvillkor och hushållsvanor.

Styrelsen framhåller inledningsvis, att behovet av kännedom om svenska folkets levnadsstandard och hushållsvanor under senare år oavslått stegrats. Samtidigt hade emellertid det statistiska uppgiftsmaterial, på vilket en sådan kännedom byggde, blivit alltmer föråldrat. Vid närmare prövning av hit hörande frågor hade styrelsen därför funnit sig böra framlägga en plan för nya undersökningar på området samt redovisa de omständigheter, som bestämde valet av tidpunkt för undersökningarnas igångsättande. I ett fall hade en del av planen — den del som gällde den jordbrukande befolkningen — redan tidigare framlagts i styrelsens i det föregående refererade utlåtande

den 25 april 1944. Huvudsyftet med den i nämnda utlåtande föreslagna hushållsbudgetundersökningen skulle vara att skaffa uppgiftsmaterial till grund för viktsystem vid levnadskostnadsindex- och dyrortsberäkningar för jordbrukare och lantarbetare. Antalet deltagande hushåll hade beräknats med hänsyn härtill. Uppenbarligen komme ett sådant material att kunna utnyttjas också för studier rörande dessa medborgargrupperns ekonomiska villkor i allmänhet, men det vore tydligt, att det icke vore tillräckligt för att ge en bild av dessa villkor i alla förekommande varianter, då det helt naturligt måste begränsas till några stora homogena typgrupper av jordbrukare respektive lantarbetare. Utöver de sålunda redan föreslagna medborgargrupperna återstode att undersöka dels invånarna i städer och andra tätorter, dels ock vissa icke jordbrukande befolkningsgrupper på landsbygden. Slutligen borde även jordbrukare och lantarbetare bli föremål för en kompletterande undersökning rörande vissa förhållanden, som icke bleve tillräckligt belysta genom budgetundersökningen inom ifrågavarande klientel.

Styrelsen utvecklar här efter närmare frågan om behovet av nya undersökningar och anför därvid i huvudsak följande:

Undersökningar grundade på årsräkenskaper ha för stadssamhällen hittills företagits ungefär vart tionde år (1914, 1923, 1933). 1933 års hushållsbudgetundersökningar ge icke längre aktuella data om hushållens sätt att disponera sina inkomster. Urvalet av i dessa undersökningar ingående hushåll är heller icke så mångsidigt med avseende på t. ex. inkomstgrupper, som önskvärt varit. Bearbetningen av materialet har vidare icke möjliggjort alla de grupperingar, som behövas för att resultatet skulle kunnat utnyttjas som grundval för olika aktuella syften.

Det är angeläget, att den ursprungliga planen med större budgetundersökningar ungefär vart tionde år icke blir satt ur tillämpning längre än absolut nödvändigt och att en ny undersökning lägges upp efter delvis andra linjer. Den år 1941 utförda undersökningen, vilken grundades på en bokföringsperiod av 28 dagar, verkställdes vid en tidpunkt, då livsmedelssituationen var särskilt ogynnsam, varför den icke är representativ för nuvarande försörjningsläge. Endast beträffande folkpensionärernas levnadsvillkor föreligger genom en år 1943 gjord undersökning ett användbart aktuellt material.

Socialstyrelsen har därför funnit det angeläget att noggrant utreda det aktuella behovet av nya allmänna undersökningar rörande svenska folkets levnadsstandard och hushållsvanor. Överläggningar härom ha hållits med representanter för ett antal i frågan intresserade myndigheter och organisationer. Följande synpunkter och önskemål ha framkommit.

1) För den *framtida socialpolitiken* skulle aktuella uppgifter belysande levnadsstandard och hushållsvanor inom skilda hushållstyper, inkomstklasser m. m. vara av stort värde. Av dessa uppgifter skulle man kunna draga slutsatser om behovet av förbättringar på olika punkter av konsumtionen och om hushållens sätt att reagera vid inträffande generella förändringar i hushållningens ekonomiska grundförutsättningar. Standarden är redan nu tämligen väl känd i fråga om svenska folkets kosthåll, medan man nästan helt saknar uppgifter om standarden i fråga om t. ex. kläder och bohag. Kännedom om dessa förhållanden kan vinnas dels genom hushållsbokföring, dels genom en inventering av hushållens uppsättning av ifrågavarande föremål.

De förslag, som uppgöras av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, komma att direkt beröra den framtida socialpolitiken. Kommissionen

torde visserligen ha slutfört sitt uppdrag vid den tidpunkt, då en ny budgetundersökning tidigast kan sättas i gång, men för de organ, som skola omsätta kommissionens planer i praktiken, lär det vara oundgängligt att känna till skilda folkgruppers konsumtionsvanor och konsumtionsbehov. Ju noggrannare denna kännedom är, desto mera effektivt böra eventuella åtgärder för produktionens och konsumtionens dirigerings kunna sättas in.

Utöver det som anförts i styrelsens förenämnda utlåtande den 25 april 1944 må här påpekas, att det för jordbrukspolitikens planering är önskvärt, att material finnes att tillgå, som möjliggör beräkningar över prisreglerande åtgärders betydelse även för olika konsumentgrupper utanför jordbruksbefolkningens led.

2) För bl. a. *socialvårdens* del förefinnes behov av uppgifter, som belysa hushållningen bland de lägsta inkomstskikten. Dylika undersökningar ha efter hand aktualiserats alltmer till följd av socialvårdens fortgående differentiering. Ett centralt spörsmål inom socialvården är understödsnormernas avvägning för olika grenar av socialvården, och detta problem försvåras alltmer ju mera socialvården differentieras. Det är en fråga av stor vikt dels att finna en hållbar grund för fixering av den nivå eller de nivåer, på vilka socialvårdens förmåner böra ligga, dels att finna metoder för att göra de resultat, till vilka statsmakterna därvidlag komma, respekterade inom alla delar av socialvården. Den sistnämnda frågan har styrelsen funnit vara av den art, att den kan närmare övervägas endast i samband med den allmänna reform beträffande arbetslöshetsförsäkring, arbetslöshetsunderstöd, fattigvård m. m., som förberedes av socialvårdskommittén. Det torde därför tillkomma denna kommitté att taga upp frågan om sambandet mellan de olika socialvårdsförmånernas storlek till prövning. Den förstnämnda uppgiften åter utgör ett problem, som i olika sammanhang plägar benämnas beräkning av minimistandard. Vad man nu än må inlägga i detta uttryck, så torde det vara uppenbart, att man icke kan fixera en viss levnadsstandard, som skall garanteras socialvårdens förmånstagare, utan att äga tillgång till en ingående kännedom om den standard, på vilken de i ekonomiskt avseende sämst ställda befolkningsskikten liksom de breda lagren i övrigt faktiskt leva. Dylik kännedom torde icke kunna vinnas utan en omfattande budgetundersökning med ett betydligt rikhaltigare urval av hushållstyper än i hittills utförda undersökningar. För att man skall få en tillfredsställande bild av vederbörandes levnadsstandard måste emellertid dylika undersökningar kompletteras med utredning om de levnadsförhållanden, som råda inom berörda folklager. Sålunda föreligger behov av utredning om inventarier av olika slag och i viss utsträckning av sociologiska undersökningar.

Även på andra områden än socialvårdens föreligger det behov av ett material, som kan läggas till grund vid fixering av en viss standard, och där man sålunda har behov av en sådan undersökning, som den här åsyftade. Styrelsen får beträffande uppgörandet av olika standards hänvisa till bilagda, inom verket utarbetade promemoria¹ samt till det betänkande, som kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering avlämnat den 4 oktober 1944. (SOU 1944: 57, s. 109 ff.)

3) Vid den verksamhet, som bedrives av *hemmens forskningsinstitut* rörande hemarbetet och dess rationella anordnande, är den ekonomiska synpunkten på hemarbetet självklart av stor betydelse. För att eventuella förslag om tillverkning och användning av nya redskap, möbler, beklädnadsplagg o. s. v. skola kunna vinna efterföljd i det praktiska livet, fordras uppenbar-

¹ Här ej medtagen. Promemorian finnes återgiven i den av socialstyrelsen utgivna tidskriften *Sociala meddelanden* (1945, nr 1, s. 21 ff.).

ligen, att konsumenternas ekonomi tillåter deras anskaffande. Institutet har självt uppmärksammat detta genom att på sitt arbetsprogram upptaga en punkt om hushållsekonomiska forskningar. En hushållsbudgetundersökning kommer därvid in som ett naturligt led, i det den ger upplysningar om de nu använda redskapens ekonomiska betydelse i sammanhang med övriga utgiftsposter. Då sålunda fråga blir att ersätta en artikel med en annan, synes det i många fall nödvändigt att känna till kostnaden för konsumenterna beträffande den eller de artiklar, som skola ersättas. Därvid är det icke nog att känna artiklarnas anskaffningsvärde, man måste också känna deras omsättningshastighet inom skilda hushållstyper och de vanliga driftkostnadernas, speciellt reparationskostnadernas roll. En inventering av beståndet av hushållsredskap och annat bohag, utförd i samband med en budgetundersökning, skulle ytterligare höja dennas värde. Att ett klarläggande av köpvanorna (t. ex. förekomsten av avbetalningsköp) är av värde, då man vill göra upp förslag till inköpsplanering, är givet.

4) Vid bedömandet av frågor rörande de *indirekta skatterna* utgöra aktuella hushållsbudgeter grundvalen för beräkningar rörande skattetrycket. En överblick av skattetrycket för olika hushållstyper och inkomstgrupper lär icke kunna erhållas, om man icke har detaljerade uppgifter om hushållsbudgeterna.

5) Det kan vidare förutses, att en ny hushållsbudgetundersökning kommer att utnyttjas som grundval för industri- och handelsföretags *marknadsundersökningar* före startandet av tillverkningar och reklamkampanjer. För att tjäna sådana ändamål bör materialet omfatta flera typer av förbrukare och bearbetas efter delvis andra linjer än tidigare.

En budgetundersökning, som belyser konsumtionsförhållandena icke blott för gruppen »normalhushåll» utan också för ett antal folkgrupper, som hittills stått utanför dessa undersökningar, skulle finna användning som kompletterande material vid *beräkningar rörande landets totalkonsumtion* av olika slag av förnödenheter.

6) Slutligen har socialstyrelsen själv stort behov av aktuellt budgetmaterial, då beräkningen av såväl levnadskostnadsindex som av dyrortsolikheter grundar sig på viktsystem konstruerade med hjälp av hushållsräkenskaper. Enligt de direktiv för *indexberäkningen*, som Kungl. Maj:t senast meddelat (den 19 mars 1943), åligger det socialstyrelsen att fortlöpande och i varje fall en gång om året verkställa översyn av det för indexberäkningen använda viktsystemet. Det viktsystem, som för närvarande användes, har vissa drag kvarstående från 1933 års budgetundersökning och är eljest konstruerat efter delvis ganska osäkra erfarenheter, som vunnits vid 1941 års budgetundersökning och de fortlöpande konsumtionsundersökningarna. Budgeten är slutligen framskriven från år 1941 till år 1944 med tillhjälp av diverse uppgifter angående tillverkning och handelsomsättning under nämnda tid. De från år 1933 kvarstående dragen gälla den inre sammansättningen av posterna kläder, inventarier m. m., tillhoppa upptagande ungefär 30 procent av viktsystemets totalsumma. Att framskrivningen av viktsystemet med hjälp av data om produktionsutvecklingen m. m. måste bli mycket osäker, säger sig självt.

Enligt ovan nämnda direktiv åligger det styrelsen att tid efter annan även utföra kompletterande beräkningar rörande levnadskostnadsutvecklingen för andra befolkningsskikt än det, som den officiella beräkningen närmast avser. Bland dessa skikt befinna sig förutom folkpensionärerna de högre inkomsttagarna (medelklassen). Sistnämnda folkgrupp var alltför knappt representerad vid undersökningarna både år 1933 och år 1941. Under dessa omständigheter känner styrelsen för egen del ett mycket starkt behov av en

större budgetundersökning, omfattande detaljerade räkenskaper från såväl lägre som högre inkomsttagare förda under ett helt år.

7) Även *dyrortsundersökningarna* utgöra motiv för en ny, allmän budgetundersökning. Frågan om de officiella dyrortsgrupperingarnas tillvaro är visserligen under utredning genom en kommitté, men styrelsen föreställer sig, att det under alla omständigheter kommer att föreligga behov av utredningar om Sveriges prisgeografiska förhållanden av den typ, som föregår en ny dyrortsgruppering. Även dessa utredningar böra i enlighet med från skilda håll framförda krav differentieras med tanke på olika folkgruppers intressen (t. ex. högre och lägre inkomsttagares intressen).

Sammanfattningsvis framhåller socialstyrelsen, att behovet av nya, allmänna hushållsundersökningar gjorde sig allt starkare gällande, och att resultatet efterfrågades icke blott för samma syften som tidigare utan också för en rad nya ändamål. De sistnämndas tillkomst sammanhängde med en tendens hos samhällsverksamheten att nu mer än tidigare ingripa reglerande och normgivande på områden, som vore av direkt och vital betydelse för familjens ekonomi, såsom lön (vid föreliggande behov understöd), konsumtion och priser på konsumtionens olika delar, ävensom med de alltmer nyanserade former, som dessa ingripanden med tiden erhållit. Icke minst den omställning till fredsförhållanden, som vore i sikte, krävde en fast grundval av uppgifter om hushållens ekonomiska livsföring. Det vore emellertid tydligt, att alla de önskemål, som i det föregående uppräknats, icke kunde tillgodoses av vanliga hushållsbudgetundersökningar av t. ex. 1933 års typ. För att detta skulle kunna ske, fordrades undersökningar av delvis ny typ, utförda på ett större material än tidigare.

Vad beträffar metoderna för undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor framhåller socialstyrelsen, att en på årsräkenskaper grundad hushållsbudgetundersökning gäve ett synnerligen värdefullt material. Detta måste emellertid på grund av de höga kostnaderna bli relativt litet. Deltagarna måste vidare väljas bland ett urval av intresserade personer, vilket medförde en viss skevhet. På urvalet av deltagare inverkade också, att den tekniska svårigheten att föra budgetbok varierade för olika folkgrupper. Nu berörda olägenheter med budgetmetoden gällde i högre grad, då det vore fråga om detaljerad helårsbokföring än då fråga vore om korttidsbokföring eller bokföring efter förenklade linjer. Korttidsbokföringen gäve i allmänhet endast användbart svar på frågan om livsmedelskonsumtionen. En bokföring efter förenklade linjer gäve visserligen mera summariska uppgifter än den detaljerade bokföringen, men den vore å andra sidan icke behäftad med de för korttidsundersökningar utmärkande svagheter, varjämte den borde kunna föras av en vidare krets av hushåll än den som genomförde en detaljerad bokföring. Styrelsen fortsätter:

Styrelsen har kommit till uppfattningen, att budgetmetoden med *detaljerad helårsbokföring* i första hand bör komma i fråga vid undersökningar rörande inkomsttagare i normalinkomstläge eller tillhörande högre inkomstskikt, som bilda familjehushåll och som ha huvudsakligen kontanthushållning. Jämsides

därmed och i andra fall, då det önskade resultatet icke kan nås på annan väg än genom budgetundersökningar, bör man tillämpa *förenklad bokföring*. Genom undersökningar på grundval av förenklad bokföring skulle erhållas dels viss kontroll av undersökningarna med detaljerad årsbokföring, dels möjligheter att studera levnadsförhållandena inom befolkningsskikt, som ej kunna nås på andra vägar, närmast de lägre inkomstskikten. Avsikten skulle även här vara att få en tillförlitlig bild av inkomstanvändningen under ett helt år. Meningen är att för deltagarna på olika sätt underlätta bokföringsarbetet genom att dels nöja sig med mindre detaljerade uppgifter, dels eventuellt begränsa insamlingen till en del av året beträffande vissa poster.

Vid sidan av undersökningar enligt budgetmetoden behövas även andra för att få levnadsförhållandena i vidare mån belysta. Härvid synas i första hand *inventeringar* och *sociologiska undersökningar* böra komma i åtanke. Inventeringarna skulle gälla förefintlig uppsättning av bruksföremål, såsom kläder, skodon, möbler och husgeråd. De sociologiska undersökningarna syssla i första hand med hushållsekonomien och med hushållets funktionerande sammanhängande förhållanden. Dylika undersökningar skola visserligen i första hand omfatta hushåll, som lämna budgetredovisning, men böra lämpligen även innesluta andra, som uttagas efter en tillfredsställande slumpmetod och som kunna väntas bli i alla avseenden representativa för sina folkgrupper. På så sätt erhålles bl. a. ett visst jämförelsematerial för bedömning av innebörden av budgetmaterialets skevhet.

För budgetundersökningar av olika slag gäller att de ge material, som är mer eller mindre skevt i fråga om hushållens ekonomiska stabilitet, intresse för ordnad ekonomi etc. Däremot står det fritt att söka få materialet fullt representativt i *andra* hänseenden. Detta kan ske genom att man utväljer dem, som skola tillfrågas rörande sin villighet att föra hushållsböcker, efter fullt representativa grunder, exempelvis genom att i mantalslängderna slumpmässigt utvälja en lämplig andel av hela befolkningen för tillfrågning. Ett dylikt förfarande sker enklast och mot lägsta kostnad med ett folkräkningsmaterial som underlag. En anknytning till en kommande folkräkning vore därför önskvärd. Därigenom skulle även på ett enkelt sätt erhållas ett för hela landets befolkning representativt jämförelsematerial.

Socialstyrelsen övergår härafter till att diskutera frågan om *tidpunkten för nya hushållsundersökningar*. Härom yttrar styrelsen till att börja med huvudsakligen följande:

Tidpunkten för igångsättande av allmänna hushållsundersökningar måste givetvis väljas med hänsyn tagen till resultatens användbarhet för angivna ändamål under en längre tid framåt. Tidsintervallet mellan hittillsvarande dylika undersökningar har varit omkring 10 år. Även om tidsintervallet framdeles icke skulle bli så stort, torde dock undersökningarna icke återkomma förrän efter åtskilliga år. Härför talar också det förhållandet, att resultaten av dessa undersökningar torde bli tillgängliga först omkring två år efter den tid, då de igångsatts.

Hur den ekonomiska och sociala utvecklingen i vårt land kommer att gestalta sig under de närmaste åren är därför en fråga av utomordentlig vikt vid bestämmandet av tidpunkten för igångsättande av hushållsundersökningarna. Därav beror i hög grad värdet av undersökningarnas resultat för de följande årens ekonomiska och sociala planering. Hushållsundersökningar verkställda under rådande förhållanden, då en stor del av konsumtionen regleras genom ransonering, få självfallet ett mycket begränsat värde efter

en återgång till mera fria konsumtionsförhållanden. Vårt försörjningsläge är för närvarande relativt gott efter de förbättringar i detsamma, som kunnat göras under de bägge senaste åren. Ransoneringarna betyda dock en inskränkning i det fria konsumtionsvalet. Denna inskränkning har beträffande vissa varuslag mindre betydelse. I andra fall betyda ransoneringarna ett väsentligt ingrepp i konsumtionen. I en del fall ha vissa krisbetonade ersättningsprodukter tillkommit eller andra icke ransonerade varuslag fått utgöra ersättning. På grund av handelsavspärrningen ha dessutom vissa varuslag försvunnit ur konsumtionen. Prisrabatteringen är en annan av kristidens regleringsanordningar, som påverkat konsumtionssammansättningen. På vissa poster av hushållsbudgeten torde man också ha att räkna med att inköpen äro i någon mån återhållna. Så torde enligt erfarenheterna vara fallet i fråga om beklädnadsbudgeten. I fråga om hushållsmaterial och övrig utstyrsel i hemmen har nyanskaffning till följd av krisförhållandena i en del fall försvårats, varför förslitningen av dylika artiklar drivits längre än eljest.

Under förutsättning att det nuvarande relativt gynnsamma försörjningsläget består, torde övergången till fredsförhållanden betyda väsentligt mindre omkastningar i konsumtionsförhållandena än vad som var fallet efter förra världskriget. De torde dock bli tillräckligt betydande för att medföra att förut erhållna uppgifter om konsumtionsförhållandena föråldras i takt med återhämtningen. Huru snabbt denna återgång till fredsförhållanden kommer att ske är svårt att förutse. Sannolikt kommer den att för produktionens vidkommande taga en rätt lång tid, medan den beträffande konsumtionen möjligen blir av något kortare varaktighet.

Att uppskjuta nya hushållsundersökningar tills övergångsperioden efter det kriget kan beräknas vara slut — låt säga om fyra å fem år efter vapenstilleståndet i Europa — låter sig icke göra, alldenstund det aktuella behovet av dessa undersökningar gör sig starkt gällande. Icke minst för utformningen av efterkrigstidens socialpolitik är det särskilt angeläget att ha tillgång till aktuella data om levnadsvillkoren. Saken ställer sig dock något annorlunda om återgången till fredsförhållanden för konsumtionens vidkommande kommer att inskränka sig till endast två år efter vapenstilleståndet, d. v. s. lika lång tid, som skulle åtgå för undersökningarnas färdigställande.

Den lämpliga tidpunkten för igångsättande av nya hushållsundersökningar vore sålunda — fortsätter styrelsen — mycket svår att ange i nuvarande tidsläge. I sin bedömning av läget utginge dock styrelsen från att en hel del av kristidens regleringsanordningar på konsumtionens område syntes bli bestående en rätt lång tid framåt. Motiv syntes därför icke föreligga att uppskjuta nya undersökningar under någon längre tid. Dock borde ytterligare någon förbättring i försörjningsläget och en minskning i inkallelserna till militärtjänst inträffa, innan undersökningarna sattes igång. För ett studium av konsumtionssammansättningen inom olika befolkningsskikt, beräkning av efterfrågeelasticiteter m. m. vore det sålunda önskvärt, att ransoneringen av livsmedel ytterligare lättades, så att större möjligheter till variation av de förbrukade kvantiteterna möjliggjordes. Om militärinkallelser förekomme i avsevärd mängd under bokföringstiden, vore detta ett svårt, om också inte absolut hinder för undersökningarna. Några varaktiga lättnader i nu nämnda avseende syntes icke vara att emotse, så länge kriget i Europa fortsatte. Så vitt styrelsen för det dåvarande kunde bedöma, skulle de nya

hushållsundersökningarna inom stadssamhällen kunna igångsättas i början av år 1946. En försämring eller till och med utebliven förbättring i nyssnämnda avseenden skulle eventuellt föranleda ett uppskjutande över angivna tidpunkt. Då man icke lämpligen började hushållsbokföring under sommaren, skulle följden av uppskovet bli, att begynnelse tidpunkten inträffade tidigast på hösten 1946. Det vore trots denna ovisshet angeläget, att principbeslut om undersökningarna fattades snarast möjligt, så att det förberedande planeringsarbetet kunde påbörjas i god tid och ingen tid förspillas, när den lämpliga tidpunkten för undersökningarnas igångsättande inträffade.

För de budgetundersökningar bland jordbrukare och lantarbetare, varom styrelsen framlagt förslag i sitt förenämnda utlåtande den 25 april 1944, vore enligt styrelsens mening militärinkallelser ett minst lika svårt hinder som för undersökningar i stadssamhällen, men åtminstone undersökningarna berörande den jordbrukande befolkningen vore mindre känsliga för försörjningslägets växlingar. Det vore därför möjligt, att undersökningen rörande jordbrukare och lantarbetare kunde igångsättas tidigare än undersökningarna i städerna. Om alla undersökningarna beslutades, borde man dock beakta synpunkten, att de icke borde anordnas med sådant tidsmellanrum, att jämförbarheten dem emellan i mera avsevärd grad nedsattes. Lämpligast syntes vara, att de verkställdes samtidigt.

Om hushållsundersökningarna komme till stånd under år 1946 bleve det — påpekar styrelsen — möjligt att för urvalet av de hushåll, som skulle delta i dessa undersökningar, nyttja primärmaterialet till den folkräkning, som föreslagits komma till utförande vid utgången av år 1945. Förslag här om hade också framlagts av 1941 års befolkningsutredning i dess framställning den 13 oktober 1944 med förslag angående en folkräkning den 31 december 1945.

Socialstyrelsen framlägger härefter en närmare utformad plan för de av styrelsen föreslagna undersökningarna.

Styrelsen framhåller till att börja med, att en utredning, som lämnade ett fylligt material till bedömande av alla de frågor, som uppräknats i det föregående, uppenbarligen skulle komma att bli mera omfattande än någon av tidigare utförda hushållsundersökningar och dessutom i vissa delar gå utanför ramen av dessa, både vad beträffade det åsyftade resultatet och vägen att nå detsamma. Socialstyrelsen hyste för sin del den uppfattningen, att den kartläggning av konsumtionsvanorna, som skulle fordras, vore i allt väsentligt möjlig att genomföra, om det också kunde förutses, att uppgifterna icke skulle bli av samma beskaffenhet eller av samma kvalitet för alla i undersökningen deltagande hushållsgrupper. Styrelsen ville därför förorda undersökningar enligt följande metoder, nämligen dels detaljerad respektive förenklad hushållsbokföring, dels inventering, dels ock sociologisk undersökning. Omfattningen av varje undersökningsmetod borde göras beroende av hur den passade för respektive undersökningsklientel och de speciella syften man ville uppnå. Budgetmetoden med detaljerad bokföring borde således i relativt stor utsträckning användas inom de folkgrupper

man vanligen avsåge, då man talade om »normalhushåll», d. v. s. gifta arbetare och tjänstemän i normalinkomstläge och med två à tre barn, och vidare inom familjehushåll i högre inkomstlägen. Inom de lägsta inkomstskikten och bland de ogifta, barnlösa borde i relativt stor utsträckning användas förenklad bokföring samt vidare inventeringsmetoden och den socio-logiska metoden.

Antalet av de hushåll, som enligt socialstyrelsens förslag skulle deltaga med användbara uppgifter i var och en av undersökningarna, framgår av nedanstående tablå, där även de av styrelsen i dess utlåtande den 25 april 1944 föreslagna undersökningarna inom jordbrukarhushåll upptagits.

Av socialstyrelsen föreslagna hushållsundersökningar.

	Budgetbokföring		Inventering (utöver deltagarna i bokföringen)	Sociologisk undersökning (i huvudsak bland de inventerade hushållen)
	Detaljerad bokföring	Förenklad bokföring		
1) Jordbrukare	500	—	500	300
2) Lantarbetare	500	—	500	300
3) Skogsarbetare	—	500	500	200
4) Arbetare och tjänstemän i tätorter med normal inkomst	600	1 200	800	500
5) Arbetare i tätorter med låga inkomster	400	1 200	800	400
6) Inkomsttagare i tätorter med höga inkomster	400	—	—	—
7) Ogifta, ungdom	200	—	400	—
8) Ogifta eller förut gifta med barn .	100	300	300	300
Summa	2 700	3 200	3 800	2 000
Därav enligt:				
Förslag den 25 april 1944	1 000	—	—	—
Förslag den 2 januari 1945	1 700	3 200	3 800	2 000

I anslutning till ifrågavarande tablå anför styrelsen följande:

Budgetbokföring med ingående specificerade uppgifter skulle anordnas bland arbetare i industri, handel och samfärdsel, grovarbetare och tjänstemän i de lägre inkomstgraderna, allt till ett antal av 600. Dessa grupper inkomster kunna antagas variera mellan 2 500 och 6 000 kronor per år allt efter yrke, dyrtid m. m. Som förstärkning av inkomstskiktet omkring och särskilt under 2 500 kronor skulle försök göras att anskaffa ytterligare omkring 400 bokförare tillhörande samma yrkesgrupper. Från högre inkomstlägen skulle för första gången ett något så när fylligt material anskaffas. 200 bokförare skulle tillhöra inkomstskiktet 7 000—10 000 kronor och 200 skiktet 12 000—15 000 kronor. Samtliga nu berörda deltagare skulle vara familjehushåll, i allmänhet med minderåriga barn. Från gruppen självförsörjande, ogift ungdom av bägge könen i åldern 20—30 år med inkomster om 1 500—4 000 kronor skulle ävenledes för första gången ett försök göras att anskaffa ett antal bokförare (200 stycken). Bland dessa skulle såväl industriarbetare som butiks- och kontorsanställda ingå. Ungdom boende i föräldrahemmet skulle

dock vara utesluten. Ogifta eller förut gifta, ensamstående mödrar med minderåriga barn skulle slutligen deltaga med 100 fall.

Medelst förenklad bokföring skulle undersökas 500 skogsarbetarhushåll och sammanlagt 2 700 hushåll i tätorter, företrädesvis inom lägre inkomstskikt.

Samtliga i bokföringen deltagande hushåll skulle underkastas *inventering* med hjälp av lokalt ombud och särskilt formulär. Därjämte skulle ett annat slumpurval av hushåll verkställas, som ävenledes skulle bli föremål för inventering. I tabellens kolumn för antalet i inventeringen deltagande hushåll ingå icke bokförarna. För gruppen ogift ungdom skulle inventeringen vara den dominerande undersökningsformen.

Även för den *sociologiska undersökningen* skulle en del — i detta fall dock endast en mindre del — av de bokförande hushållen bli föremål. Huvudmassan av deltagarna skulle här utväljas enligt slumpmetoden bland dem utanför bokförarnas led, som beröras av inventeringen.

Beträffande tillvägagångssättet vid de planerade inventeringarna och sociologiska undersökningarna yttrar styrelsen följande:

Ur ett fullständigt register över befolkningen på en viss ort eller del av en ort utväljas medelst slumpmetoden så många hushåll, som man önskar undersöka. Genom ett eller flera på orten bosatta ombud, som utöver en skriftlig instruktion icke skulle särskilt undervisas, tillställas hushållen ett formulär, som de själva eller samman med ombuden fylla i. Formuläret innehåller en tryckt lista på bruksföremålen med plats för antalen att fyllas i. Bostadens storlek och beskaffenhet, samt dennas och möblernas disposition under dagen (vid måltiderna o. s. v.) och natten redovisas också. Kompletterande upplysningar om den yrkesverksamhet, som eventuellt bedrivs i hemmet, om hemarbetet, medlemmarnas antal och ålder samt om mannens yrke lämnas.

Förutom det nyssnämnda på en slump utvalda klientelet skulle samtliga deltagare i eventuellt pågående budget- eller konsumtionsundersökningar underkastas inventering. Härigenom erhålles möjlighet att kontrollera, om och på vilka sätt de senares standard i fråga om bruksföremål avviker från de genom samplingen erhållna hushållens, vilka ganska väl torde komma att representera normal standard. Genom inventeringen skulle man få ett uttryck för levnadsstandarden, som är väl användbart, när det gäller att konstruera minimistandarder eller att jämföra skilda befolkningsgrupper. Uppenbarligen är den nödvändig för de behov, som enligt vad i det föregående anförts föreligga för efterkrigsplaneringen, hemmens forskningsinstitut m. fl.

För att komma riktigt till sin rätt bör inventeringen i ett antal fall kombineras med en sociologisk undersökning genom särskilt utbildade husbesökare, vilka närmare utreda ovan antydda förhållanden, icke minst dem som röra hushållsmedlemmarna och deras verksamhet. Husbesökaren börjar sin intervju med att göra upp en skiss över bostaden och en inventarieförteckning och frågar samtidigt husmodern hur bostaden disponeras och de olika föremålen användas. På detta sätt ledes samtalet in på levnadssättet och verksamheten i hemmet. Härvid bör tagas sikte dels på hushållsarbetet, sådant detta präglas av ortens näringsstruktur och arbetsförhållanden, av hemmets utrustning (vatten, avlopp, köksgeråd, disk- och tvättutrustning, symaskin o. s. v.) och av förefintliga arbetsvanor (arbetsfördelning, arbetsmetoder), omflyttning m. m., dels på bostadsstandarden och utnyttjandet av bostäder och inredning samt hygieniska förhållanden och dels slutligen på vissa avsnitt av hushållets sociala förbindelser med yttrevärlden (skolförhållanden, förekomst av radio, tidningar, föreningsliv, Kooperation, kommunalt liv, samarbete med andra

hushåll o. s. v.). Även motiven till att hushållningen är ordnad på ena eller andra sättet efterforskas i vissa fall.

Denna undersökning måste av praktiska skäl koncentreras till ett mindre antal för olika näringsområden typiska samhällen, där ett relativt stort antal hushåll undersökas. Stor vikt bör läggas vid urvalet av samhällen. Genom att koncentrera undersökningen till dessa torde en tillräckligt grundlig undersökning av samhället kunna ske på relativt kort tid.

Redan under år 1945, i god tid innan inventeringen eller den sociologiska undersökningen sattes i gång, syntes det enligt styrelsens mening vara nödvändigt att anordna en provundersökning i mindre skala. Den definitiva utformningen och omfattningen av dessa undersökningar torde bli beroende av provundersökningens resultat.

Beträffande den tid, de föreslagna undersökningarna kunde beräknas taga, uttalar sig socialstyrelsen på följande sätt:

Före undersökningarnas början kräves en förberedelsetid av ungefär 6 månader. Resultatet av budgetundersökningen bland jordbrukar- och lantarbetrarhushåll har i styrelsens utlåtande den 25 april 1944 beräknats föreligga i färdigt skick två år och tre månader efter bokföringens igångsättande.

Den av styrelsen nu föreslagna nya *budgetundersökningen* med detaljerad bokföring kan beräknas vara slutredovisad $2\frac{1}{2}$ år efter bokföringens början. Resultatet av den förenklade bokföringen torde kunna föreligga $1\frac{3}{4}$ år efter bokföringens början.

De *inventeringar* medelst frågeformulär och husbesökare, som föreslagits, torde kunna utföras och materialet färdigbearbetas inom loppet av 9 månader.

Fältningsarbetet för den *sociologiska undersökningen* beräknas taga en tid av $5\frac{1}{2}$ månader. Det förutsättes härvid, att en undersökare hinner med något mer än ett hushåll per dag. Undersökarna böra arbeta i grupper om fem personer i varje grupp. Under förutsättning att tre grupper operera, skulle på varje undersökare komma 133 hushåll eller ungefär 120 arbetsdagar. Med hänsyn till att söndagar och resdagar och dagar för förberedande instruktion av undersökarna tillkomma, bör sistnämnda tal avrundas uppåt till cirka 150 dagar. Efter fältningsarbetets avslutning tillkommer en tid för materialets färdigställande, som beräknas till 14 dagar. Bearbetningen av materialet och utarbetandet av berättelse över undersökningen torde kräva ytterligare 1 år. Tillhoppa gör detta omkring 1 år 6 månader från den sociologiska undersökningens början.

Förutsättningar för att dessa tidsberäkningar skola visa sig hållbara äro, dels att de i det följande föreslagna anordningarna beträffande arbetets ledning och personal i övrigt komma till stånd, dels att lokaler för personalen ställas till styrelsens förfogande, så att de skilda undersökningarna kunna bedrivas inom samma byggnad.

Vad angår *kostnaderna* för undersökningarna beräknar styrelsen dessa på sätt framgår av följande tablå.

	Materielkost- nad, kronor (att bekostas av kommuner o. enskilda organisationer)	Övriga kost- nader, kronor (att bekostas av statsmedel)	
<i>Bokföring, detaljerad (1 700 hushåll).</i>			
Tryck av formulär, bearbetningskartoliner, hålkort och dylikt	—	7 000	
Arvoden till ombud för 1 800 hushåll à 15 kronor	27 000	—	
Ersättning till 1 900 hushåll à 50 kronor	95 000	—	
Maskinkostnad	—	3 000	
Biträdespersonal	—	65 000	75 000
	122 000		
<i>Bokföring, förenklad (3 200 hushåll).</i>			
Tryck av formulär m. m.	—	6 000	
Arvoden till ombud för 3 500 hushåll à 12 kronor	42 000	—	
Ersättning till 3,700 hushåll à 30 kronor	111 000	—	
Maskinkostnad	—	3 000	
Biträdespersonal	—	24 000	33 000
	153 000		
<i>Inventering (9 700 hushåll).</i>			
Tryck av formulär m. m.	—	3 000	
Arvoden till ombud för 7 700 hushåll à 5 kronor	38 500	—	
Ersättning till 4 800 hushåll à 10 kronor	48 000	—	
Maskinkostnad	—	2 000	
Biträdespersonal	—	15 000	20 000
	86 500		
<i>Sociologisk undersökning (2 000 hushåll).</i>			
Tryck av formulär m. m.	—	3 000	
Arvoden till undersökare av 2 000 hushåll	—	50 000	
Resekostnader	—	7 000	
Biträdespersonal	—	16 000	76 000
	—		
<i>Gemensamma kostnader.</i>			
Arvode till undersökningarnas ledare (arvode = Eo 26 under 3 år)	—	¹ 10 000	
Biträdande arbetsledare (arvode = Eo 21 under 3 år)	—	28 500	
Amanuenser (2 personer under 2 år)	—	20 000	
Arbetsbas (Eo 7 under 2 år)	—	9 000	67 500
	—		
Totalkostnad	361 500		271 500

Såsom kommentar till nämnda kostnadstablå anför socialstyrelsen huvudsakligen följande:

Styrelsen anser sig, med hänsyn till erfarenheter från tidigare hushållsundersökningar, kunna räkna med att kostnaderna för materialets anskaffning skola bestridas av kommunala myndigheter och intresserade enskilda organisationer. Endast övriga kostnader för bearbetning m. m., 271 500 kronor, komma på statsverket.

Situationen är i detta fall en annan, än då det gäller den undersökning, som styrelsen föreslagit i sitt utlåtande den 25 april 1944. De i nämnda ut-

¹ 37 500 kronor minus arvode (under 2 1/2 år) för ledaren för budgetundersökningen bland jordbrukarhushåll m. fl. enligt styrelsens förslag den 25 april 1944, alt. I, eller 27 500 kronor.

låtande upptagna ersättningsbeloppen för bokförande jordbrukare och lantarbetare ha liksom vid motsvarande undersökning 1933 ansetts böra helt bestridas av statsmedel.

Varje hushåll ersättes med 40 kronor vid detaljerad årsbokföring, vartill komma 10 kronor som ersättning för inventeringen, sammanlagt 50 kronor per hushåll. Vid förenklad bokföring blir ersättningsbeloppet inalles 30 kronor. Ombuden erhålla ett arvode för övervakning av årsbokföringen om respektive 15 och 12 kronor per hushåll; för inventeringen av de årsbokförande hushållen upptagas arvoden till ombud under rubriken »inventering.»

Beträffande kostnaderna för inventeringen må nämnas, att de arvoden, som i tabblån upptagits till ombud, avse inventeringen av de hushåll, som icke ingå i den sociologiska undersökningen. I ersättning till hushållen ingår där emot ersättning även till de i den sociologiska undersökningen deltagande ävensom till deltagarna i den tidigare föreslagna budgetundersökningen bland jordbrukare och lantarbetare, men icke till deltagarna i den nu föreslagna årsbokföringen.

I fråga om kalkylen för den sociologiska undersökningen gäller, att arvoden till undersökarna beräknats till cirka 600 kronor per månad. Detta skall räcka till såväl lön som traktamente. En förutsättning härför är att man som undersökare kan få studerande vid universitet och högskolor.

De uppgivna totala kostnaderna för inventering och sociologiska undersökningar avse såväl provundersökningarna som ett fullständigt genomförande av undersökningarna enligt den uppgjorda planen.

Under rubriken »gemensamma kostnader» ha upptagits 10 000 kronor som tillägg till arvode för den tjänsteman, som närmast under byråchefen kommer att fungera som undersökningarnas ledare. I sitt utlåtande den 25 april 1944 har styrelsen redan för ledaren av den där föreslagna undersökningen bland jordbrukare m. fl. upptagit ett arvode motsvarande lönegraden Eo 24. Någon ytterligare ledare för den nu utvidgade undersökningen synes icke böra föreslås under förutsättning att en biträdande arbetsledare med arvode motsvarande lönegraden Eo 21 kan disponeras. Med hänsyn till arbetsuppgifternas väsentliga ökning finner styrelsen det emellertid riktigt att höja ledarens arvode från Eo 24 till belopp motsvarande lönegraden Eo 26. Det i denna skrivelse upptagna beloppet utgör skillnaden mellan arvodet till Eo 26 under tre år och Eo 24 under $2\frac{1}{2}$ år. Ytterligare har det befunnits oundgängligt till arbetsledarens disposition ställa två tjänstemän med amanuensgöromål och en kvinnlig arbetsbas i lönegrad Eo 7.

Socialstyrelsen framhåller slutligen, att det ännu icke vore möjligt att fixera tidpunkten för undersökningarnas påbörjande. Styrelsen komme att meddela, när styrelsen för sin del funne tidpunkten inne och då hemställa om anslag för undersökningarna.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer styrelsen, att Kungl. Maj:t måtte, med godkännande i huvudsak av den av styrelsen framlagda planen för nu ifrågavarande undersökningar, föranstalta om att erforderliga medel för undersökningarna ställdes till förfogande.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering framhåller i sitt förut berörda utlåtande, att den ekonomiska och sociala politiken, såväl vad det gällde lantbefolkningen som stadsbefolkningen, alltmer medvetet inriktades på ett hävande av mera framträdande brister i befolkningens konsumtion och levnadsstandard. Det tedde sig då alltmera angeläget, att man hade till-

gång till någorlunda aktuella faktiska uppgifter rörande befolkningens konsumtion och levnadsvanor. Av denna anledning borde dessutom nya bostadsundersökningar utföras och detta icke blott för landsbygden utan även för tätorterna.

Vad beträffar det av socialstyrelsen framlagda förslaget till undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor säger sig kommissionen icke kunna taga ställning vare sig till omfattningen av förslaget eller till detaljerna i detsamma. Kommissionen ansåge emellertid, att undersökningar av denna allmänna karaktär borde företagas. Viktigt vore emellertid, att de utfördes under en tid, då konsumtionsförhållandena blivit någorlunda normala. Ur denna synpunkt kunde det förefalla djärvt att nu bestämma, att undersökningarna skulle påbörjas under 1946. Skulle emellertid den föreslagna extra folkräkningen komma till stånd, vore det så värdefullt att utnyttja denna möjlighet för åstadkommande av verkligt representativa samplingar, att övervägande skäl syntes tala för att konsumtionsundersökningarna i så fall ej uppskötas till senare tid. Skulle däremot den extra folkräkningen icke komma till stånd, syntes dessa konsumtionsundersökningar eventuellt kunna något uppskjutas.

För att vinna en grundval för bedömandet av olika socialpolitiska åtgärder och för avvägandet av statstjänstemännens löner har det vid skilda tidpunkter befunnits erforderligt att företaga statistiska undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor bland ett större eller mindre urval av hushåll. Materialet har framvunnits genom dels hushållsbudgetundersökningar, dels enquêter bland personer, som ansetts kunna lämna uppgifter, vilka varit ägnade att belysa levnadsstandard och levnadssätt. Budgetundersökningarna ha grundats antingen på årsbokföring eller allenast på en kortare tids bokföring (28 dagar årligen eller 14 dagar varje kvartal eller halvår). Mera omfattande undersökningar av det förra slaget ha företagits med ungefär tio års mellanrum och senast år 1933. Korttidsundersökningarna ha tillkommit med det speciella syftet att följa konsumtionen under kristider och ha genomförts såväl under förra kriget som — till relativt stort antal — under det nu pågående.

I den mån utvecklingen medfört, att omfattningen av statens socialvårdande verksamhet vidgats eller planeras komma att bli vidgad, har helt naturligt ett ökat behov uppstått att äga tillgång till uppgifter om levnadsvillkor och hushållsvanor av den fullständighet och tillförlitlighet som endast torde kunna vinnas genom budgetundersökningar av årsbokföringens typ. Vid en kommande dylik undersökning blir det särskilt angeläget att vid urvalet av deltagare i undersökningen tillgodose önskemålet ur socialpolitisk synpunkt att få fram uppgifter, som belysa hushållningen bland de lägsta inkomstskikten, och kunna draga slutsatser exempelvis om hushållens sätt att reagera vid inträffande förändringar av inkomst eller barnantal.

Vid 1933 års undersökning var det dominerande syftet att framskaffa material, med vars tillhjälp skulle kunna konstrueras ett viktsystem vid be-

*Departements-
chefen.*

räkningen av levnadskostnadsindex och vid dyrortsundersökningar. Ur dessa synpunkter är det ett starkt intresse att äga tillgång till mera aktuella data, enär det viktsystem som för närvarande användes till ungefär 30 procent bygger på 1933 års budgetundersökningar och i övrigt på en år 1941 utförd korttidsundersökning samt på de fortlöpande konsumtionsundersökningarna; såväl korttidsundersökningen som konsumtionsundersökningarna äro emellertid till följd av de korta bokföringsperioderna ganska osäkra.

Såsom socialstyrelsen i sin framställning i ärendet framhållit kan det material, som utvinnes genom undersökningar av ifrågavarande slag, ge andra värdefulla rön för det allmänna — exempelvis vid bedömningen av verkningarna av indirekta skatter — samt även vara av intresse för sådana grenar av näringslivet, som frambringe standardartiklar för hushållen.

I den framställning om igångsättande av en ny undersökning rörande levnadsvillkor och hushållsvanor, som avgivits av socialstyrelsen, föreslår styrelsen, att metoden med detaljerad helårsbokföring i första hand skall komma i fråga vid undersökningar rörande inkomsttagare i normalinkomstläge eller i högre inkomstskikt, som bilda familjehushåll och ha huvudsakligen kontanthushållning. Därjämte föreslår styrelsen jämsides härmed och för andra fall en förenklad bokföring, varigenom skulle erhållas dels viss kontroll av undersökningarna med detaljerad helårsbokföring, dels möjligheter att studera levnadsförhållandena inom befolkningsskikt, som ej kunna nås på andra vägar, närmast de lägre inkomstskikten. För att få levnadsförhållandena i vidare mån belysta föreslås, att vid sidan av undersökningar enligt budgetmetoden skulle utföras dels inventeringar av förefintlig uppsättning av bruksföremål, såsom kläder, skodon, möbler och husgeråd, dels sociologiska undersökningar av förhållanden, som sammanhånga med hushållsekonomin och hushållets funktionerande.

Socialstyrelsen räknar med att förekommande ersättningar för anskaffande av materialet skola bestridas av kommunala myndigheter och intresserade enskilda organisationer. På statsverket ankommande kostnader beräknas uppgå till sammanlagt 271 500 kronor. Budgetundersökningen med detaljerad bokföring beräknas vara slutredovisad $2\frac{1}{2}$ år efter bokföringens början. Resultatet av den förenklade bokföringen anses kunna föreligga efter $1\frac{3}{4}$ år. Inventeringarna anses kunna utföras och materialet färdigbearbetas inom loppet av 9 månader, medan fältarbetet för den sociologiska undersökningen samt bearbetningen av materialet och utarbetandet av berättelse över undersökningen beräknas taga en sammanlagd tid av omkring $1\frac{1}{2}$ år.

Hushållsbudgetundersökningarnas betydelse för beräkningen av levnadskostnadernas förändringar i tid och rum har i det föregående framhållits. Dyrorts- och dyrtidsberäkningarna, vilka ursprungligen tillkommo med det huvudsakliga syftet att reglera statstjänstemännens löner, ha med tiden kommit till användning för allt flera ändamål, såsom vid avvägningen av olika sociala förmåner, vid lönesättning för kommunalt eller enskilt anställda m. m. Det har härvid särskilt visat sig vara en brist, att beräkningarna ske efter metoder, vilka icke alls eller endast i ringa mån belysa den jordbrukan-

de befolkningens speciella förhållanden. Sålunda grundar sig levnadskostnadsindex uteslutande på uppgifter, som insamlats från städer och tätorter. I fråga om dyrortsundersökningarna har man å ena sidan tagit hänsyn till den jordbrukande befolkningens konsumtion av livsmedel och bränsle vid konstruktionen av viktsystemet, medan å andra sidan de använda prisuppgifterna uteslutande avse försäljning efter ortens detaljpriser.

På initiativ av 1942 års jordbrukskommitté har en utredning verkställts angående jordbruksbefolkningens levnadskostnader. Vid denna utredning har konstaterats behov av en levnadskostnadsindex, som bättre än den nuvarande officiella kan användas att reglera lantarbetarnas löner och beräkna jordbrukarnas realinkomster, varjämte framhållits, att underlaget för jämförelser mellan levnadskostnaderna på landet och i städerna bör förbättras. I anslutning härtill har jordbrukskommittén hemställt, att åtgärder måtte vidtagas för åstadkommande av fortlöpande beräkningar av jordbruksbefolkningens levnadskostnader och realinkomster.

Socialstyrelsen, som yttrat sig över kommitténs framställning, har angivit innebörden därav sålunda att dels en fortlöpande beräkning rörande levnadskostnadernas förändringar i tiden för några viktigare grupper av den jordbrukande befolkningen borde verkställas av socialstyrelsen, dels vid kommande dyrortsundersökningar den lokala variationen i levnadskostnaderna borde belysas genom alternativa beräkningar, varvid även budgetmaterial för den jordbrukande befolkningen och producentpriser på vissa konsumtionsvaror borde begagnas. Närmast komme levnadskostnadsindexberäkning för landsbygdens hushåll i fråga, för vilket ändamål emellertid erfordrades hushållsbudget- och prismaterial. I anslutning härtill föreslår socialstyrelsen igångsättande av en hushållsbudgetundersökning med en bokföringsperiod av ett år och omfattande sammanlagt 1 000 hushåll lika fördelade på jordbrukare och lantarbetare. Vidare föreslås insamling en gång i kvartalet av prismaterial samt retroaktiv beräkning på redan tillgängligt material av priserna för tiden från 1939. Då producentpriserna så gott som helt kunna avgiftsfritt erhållas från Sveriges lantbruksförbund, är insamlingen av minuthandelspriser närmast av intresse. Denna beräknas ske på omkring 60 orter på rena landsbygden och draga en kostnad av 6 000—10 000 kronor per år. Totala kostnaden för hushållsbudgetundersökningen och första årets prisundersökning beräknas av styrelsen enligt ett alternativ, avseende en i olika hänseenden i detalj gående bearbetning, till 147 500 kronor, och för ett annat alternativ, enligt vilket endast utgifterna för vissa huvudposter efterforskas genomgående och allenast ett fåtal huvudgrupper av hushåll undersökes, allt med undantag av två perioder om vardera minst en månad, då en detaljerad beräkning enligt det tidigare angivna alternativet verkställs, till 123 750 kronor. Budgetundersökningen enligt det förra alternativet beräknas taga en tid av $2\frac{1}{2}$ år och enligt det senare alternativet 2 år.

Av vad jag i det föregående anfört torde framgå, att jag finner behovet av en aktuell hushållsbudgetundersökning, grundad på helårsbokföring, vara

ådagalagt. Genom den föreslagna kompletteringen av budgetundersökningen i form av inventeringar torde kunna framvinnas uppgifter av sådant intresse att även igångsättandet av denna specialundersökning kan anses motiverat. Vad angår de sociologiska undersökningar, med vilka budgetundersökningen föreslagits jämväl skola kompletteras, synes, med hänsyn till att desamma beräknas draga en så förhållandevis hög kostnad som 76 000 kronor, stådpunkt till frågan om deras utförande icke böra tagas innan närmare erfarenhet om deras värde vunnits genom de provundersökningar, som enligt socialstyrelsens förslag skola föregå de egentliga undersökningarna.

Den för jordbruksbefolkningen föreslagna budgetundersökningen är, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, avsedd att tjäna såsom underlag för ett viktsystem vid speciella indexberäkningar för jordbrukare och lantarbetare. Genom periodvis återkommande prisinsamlingar skulle vidare kunna fastställas vilka priser som rätteligen böra läggas till grund för beräkningarna. Den jämförelse mellan levnadskostnaderna för jordbruksbefolkningen och för andra samhällsgrupper, som en dylik undersökning skulle lämna möjlighet till, måste anses vara av synnerlig betydelse såsom upplysningskälla vid olika samhällsekonomiska avgöranden och över huvud berika diskussionen rörande de olika levnadsbetingelserna i städerna och på landsbygden. Jag vill därför förorda, att en speciell budgetundersökning för jordbrukare och lantarbetare av den omfattning socialstyrelsen föreslagit även som prisundersökning genom prisinsamling på vissa orter komma till stånd.

När det gäller frågan vid vilken tidpunkt de sålunda förordade undersökningarna böra verkställas kunna skilda synpunkter anläggas.

Den omständigheten att 12 år förflutit sedan den senaste stora på helårsbokföring grundade budgetundersökningen verkställdes skulle i och för sig tala för att de planerade undersökningarna igångsattes snarast möjligt. Vad särskilt angår de för jordbruksbefolkningen avsedda undersökningarna är det givetvis av stort intresse att den ofullständighet som vidlåder de nuvarande beräkningarna elimineras.

En annan faktor, som talar för att de planerade undersökningarna ej skjutas alltför långt fram i tiden, är deras samband med den folkräkning vid nästa årsskifte, som chefen för finansdepartementet har för avsikt att samtidigt härmed anmäla. Avsikten är nämligen att de som skola tillfrågas rörande sin villighet att föra hushållsböcker skola utväljas med tillhjälp av folkräkningsmaterialet; därmed vinnes en förenkling och en besparing i jämförelse med den eljest till buds stående utvägen att för ändamålet använda mantalslängderna. På grund av flyttningar, dödsfall etc. blir emellertid folkräkningsmaterialet tämligen snart mindre lämpat härför. Ett igångsättande av budgetundersökningen senare än hösten 1946 skulle ur nu nämnda synpunkt vara olägligt.

Å andra sidan är det uppenbart, att en förutsättning för att hushållsbudgetundersökningen skulle ge ett för längre tid framåt användbart resultat är, att den företagits under normala yttre betingelser. Kriget och den därav föranledda avspärrningen ha emellertid medfört kraftiga rubbningar i hushållens

konsumtionsvanor och även i övrigt medfört omställningar som icke kunna beräknas bli bestående. Hur snabbt en återgång till mera fredsmässiga förhållanden kan ske är svårt att förutse. Så mycket torde emellertid kunna sägas, att ett år från krigets avslutande måste anses utgöra den minsta tid, inom vilken krigets återverkningar på produktion och konsumtion kunna anses i sådan utsträckning hävda, att en budgetundersökning kan anses giva tillräcklig valuta för de med densamma förenade kostnaderna.

Även om ur sistnämnda synpunkt möjligheterna att företaga budgetundersökningarna skulle kunna anses inträda tidigare för landsbygdens del än för städer och tätorter, finnas dock bärande skäl mot en dylik uppdelning i tiden av de båda undersökningarna. Det torde nämligen i så fall ej utan visst berättigande kunna göras gällande att materialet i fråga om jordbrukarna ej kan direkt jämföras med det övriga materialet. Ungefärlig samtidighet mellan de båda undersökningarna är därför önskvärd.

Vid övervägande av nu anförda synpunkter har jag kommit till den slutsatsen att undersökningarna i allt fall icke böra påbörjas redan under nästkommande budgetår. För socialstyrelsen såsom ansvarigt organ för dessa undersökningar är det emellertid av stort intresse att redan nu erhålla klarhet om att undersökningarna skola komma till stånd, så att den närmare planläggningen av det hela kan påbörjas. Jag anser det därför påkallat att bereda riksdagen tillfälle uttala sin mening i ärendet. Ett mindre anslagsbehov föreligger för övrigt redan under nästa budgetår, då förutnämnda provundersökningar böra genomföras. Dessa kunna tillika med vissa andra förberedelsearbeten beräknas draga en sammanlagd kostnad av 23 000 kronor. Däremot torde icke föreligga anledning att redan i detta sammanhang upptaga de av socialstyrelsen för själva undersökningarna framlagda kostnads-kalkylerna till närmare behandling.

Socialstyrelsen har beräknat, att större delen av materialinsamlingskostnaderna skulle betalas av kommuner och enskilda organisationer. Därest intresset för undersökningarna på dessa håll skulle vara mindre än antagits, får frågan om undersökningarnas omfattning ånyo övervägas.

För bestridande av kostnaderna för nyssnämnda provundersökningar m. m. torde för budgetåret 1945/46 böra anvisas ett reservationsanslag av 23 000 kronor, förslagsvis under rubriken Undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor.

II. Allmän bostadsräkning m. m.

Kännedom om bostadsförhållandena i vårt land ha främst erhållits genom de allmänna bostadsräkningar, som av socialstyrelsen tid efter annan anordnats i samband med mantalsskrivningarna. Dylika räkningar ha ägt rum för åren 1912/14, 1920, 1924, 1926, 1928, 1933 och 1939. Vid samtliga dessa tillfällen förekom jämväl hyresräkning. Därjämte utfördes åren 1912/14, 1920, 1933 och 1939 en ur bostadssocial synpunkt mera ingående bostadsundersökning. I samband med 1912/14 och 1933 års bostadsräkningar verkställdes vidare vissa intensivundersökningar av ett begränsat antal lägenheter

i ett mindre antal städer. Åren 1924 och 1926 företogs endast en summarisk undersökning av boendeförhållandena, medan år 1928 icke förekom någon bearbetning utöver den för dyrortsgrupperingsarbetet och andra administrativa behov erforderliga hyresräkningen. De nu nämnda bostadsräkningarna omfattade i huvudsak endast städer och stadsliknande samhällen med undantag för den tidigaste (1912/14), vilken även inbegrep ett antal kommuner å den egentliga landsbygden. Slutligen torde böra nämnas, att vid den särskilda folkräkningen 1935/36 vissa summariska uppgifter om bostäderna inhämtades för en femtedel av hela riket, både landsbygd och städer. Mera ingående bostadsuppgifter insamlades härjämte vid detta tillfälle genom en speciell bostadsundersökning av 100 landskommuner.

I skrivelse den 26 april 1945 har *socialstyrelsen* efter samråd med bostads-sociala utredningen, 1943 års dyrortskommitté, egnahemsstyrelsen, statens byggnadslånebyrå och statistiska centralbyrån framlagt en plan till en ny allmän bostadsräkning m. m. år 1945.

Socialstyrelsen redogör därvid till att börja med i korthet för vissa nyligen i olika sammanhang framförda önskemål angående nya bostadsundersökningar.

Styrelsen erinrar sålunda om att 1941 års *befolkningsutredning* i skrivelse den 13 oktober 1944 med förslag till folkräkning den 31 december 1945 påvisat behovet av en allmän bostadsräkning i riket vid slutet av år 1945. Utredningen hade ansett, att en dylik bostadsräkning borde komma till stånd i särskild ordning med iakttagande av möjligheterna till viss samordning med den föreslagna folkräkningen, närmast för kombination av bostads- och hushållsdata. Även uppgifter om den aktuella hushållsstorleken i varje tätort och landskommun hade synts utredningen erforderliga för planeringen av byggnadsverksamheten.

I *motionerna I: 21 och II: 50 till 1945 års riksdag* angående undersökning beträffande landsbygdens bostadsstandard hade — erinrar styrelsen vidare — påpekats, att möjligheter för närvarande saknades att vinna ingående kännedom om rådande bostadsförhållanden å landsbygden och om effektiviteten av den hittills förda bostadspolitiken. Den senaste bostadsundersökningen för landsbygden, som utfördes i samband med folkräkningen 1935/36, vore icke längre aktuell. Landsbygden hade för övrigt alltför ofta blivit bortglömd vid bostadsräkningar. För en intensifiering av bostadspolitiken erfordrades nya omfattande undersökningar rörande bostadsförhållandena på landsbygden, både en allmän räkning å hela landsbygden och en intensivundersökning inom till en början 100 landskommuner.

I yttrande den 7 april 1945 över nämnda motioner hade — fortsätter socialstyrelsen — *bostadssociala utredningen* understrukt behovet av nya bostadsundersökningar. Enligt utredningens mening försvårades en rationell bostadspolitik genom att icke någon mer omfattande bostadsstatistisk undersökning skett för landsbygden sedan den extra folkräkningen 1935/36. Det saknades därför möjligheter att i detalj studera, hur de statliga stödformerna under det senaste årtiondet påverkat bostadsstandarden. — Utredningen hade

ansett uppenbart, att en mer intensiv och aktiv bostadspolitik i syfte att höja landsbygdens bostadsstandard krävde aktuella och ingående kunskaper om bostäderna, vilka endast kunde erhållas genom en fullständig inventering av landsbygdens bostadsbestånd. Utredningen hade ansett det nödvändigt, att det snarast möjligt företoges en ingående statistisk undersökning, som skulle i detalj klarlägga landsbygdens bostadsförhållanden. Det vore av utomordentlig vikt att en bostadsundersökning för landsbygden finge en sådan uppläggning och utformning, att den kunde bli ett effektivt instrument för den praktiska bostadspolitik. Av denna anledning vore det lämpligt, att undersökningen av landsbygdens bostadsfråga finge ingå som ett led i en allmän bostadsräkning omfattande hela landet. Det vore av flera skäl önskvärt, att en sådan allmän bostadsräkning företoges samtidigt med den folkräkning, som planerats äga rum per 31 december 1945. — Undersökningen borde enligt utredningens mening innefatta en allmän bostadsräkning, klarläggande huvuddragen av landsbygdens totala bostadsbestånd, antalet lägenheter av olika storlek och utrustning, antalet hushåll av olika storlek och sammansättning m. fl. översiktliga bostadsstatistiska data. Med hänsyn till rationaliseringssträvandena inom jordbruket och de pågående förskjutningarna i landsbygdsbefolkningens sammansättning vore det av största vikt att få material för analyser av den nuvarande hushållsstrukturen och prognoser över det sannolika framtida antalet hushåll inom olika landsdelar och jordbruksområden. — Till denna allmänna inventering borde enligt utredningens mening knytas intensivundersökningar berörande ett representativt urval av bostadsbeståndet. Vid dessa intensivundersökningar borde särskilt uppmärksammas sådana frågeställningar, som vore ägnade att belysa de pågående förändringarna i landsbygdens bebyggelse- och bostadsförhållanden.

Socialstyrelsen omnämner vidare, att *statens byggnadslånebyrå* med anledning av planeringen för den av 1941 års befolkningsutredning föreslagna folkräkningen i skrivelse den 26 februari 1945 till statistiska centralbyrån framfört sina önskemål beträffande uppgifter för planering av bostadspolitik och den lokala byggnadsverksamheten. — Enligt byggnadslånebyråns därvid uttalade mening komme av flera skäl uppgifter om hushållsbeståndets storlek och sammansättning att tillmätas allt större betydelse. En bostadspolitik i syfte att väsentligt förbättra de rådande bostadsförhållandena skulle kräva ingående kunskap om antalet bostadshushåll samt dessas storlek och sammansättning icke endast i riket i dess helhet utan även på varje enskild ort. Dylika uppgifter utgjorde en nödvändig förutsättning för bedömningen av bostadsbehovet i framtiden. — Byggnadslånebyrån hade såsom ett bestämt önskemål framhållit, att folkräkningen den 31 december 1945 planerades på sådant sätt, att uppgifter kunde erhållas om bostadshushållens storlek och sammansättning. Det syntes byggnadslånebyrån önskvärt, att dylika uppgifter inhämtades för samtliga hushåll. Uppgifterna om hushållens sammansättning borde omfatta en fördelning av de olika hushållsmedlemmarna efter kön, ålder och civilstånd. Med hänsyn till den betydelse, som under de närmaste åren torde komma att tillmätas frågan om hyresnivån, bostadshushållens hyresbetalningsförmåga och behovet av stöd i första hand åt fa-

miljer med barn, vore det enligt byggnadslånebyråns mening synnerligen angeläget, att så fullständiga uppgifter som möjligt erhöles om bostadshushållens inkomstförhållanden. Då en jämförelsevis långt gående uppdelning av hushållen på varje ort efter storlek och sammansättning bleve nödvändig vid en bedömning av bl. a. bostadsbehovet och hyresbetalningsförmågan, borde uppgifterna om bostadshushållens inkomstförhållanden omfatta samtliga hushåll. — Med hänsyn dels till utvecklingen av bostadsmarknaden under krigsåren, dels till de på grund av befolkningsutvecklingen förändrade förutsättningarna för det framtida bostadsbyggandet, dels ock till den vikt som frågan om en förbättring av bostadsförhållandena torde komma att få under de närmaste åren vore det enligt byggnadslånebyråns mening synnerligen angeläget, att en allmän bostadsräkning komme till utförande parallellt med den till den 31 december 1945 planerade folkräkningen. Av betydelse vore att folkräkningen och bostadsräkningen samordnades, varigenom bland annat uppgifterna ur folkräkningsmaterialet rörande hushållens storlek och sammansättning kunde utnyttjas i samband med bearbetningen av vid bostadsräkningen inhämtade uppgifter rörande bostadsbeståndet.

För egen del anför socialstyrelsen härefter beträffande behovet av nya bostadsundersökningar följande:

En bostadspolitik efter kriget lär, särskilt i den mån vikt ges åt strävandena att förbättra bostadsförhållandena i landet, för sin rationella utformning och sitt praktiska förverkligande kräva ett hela riket omfattande, detaljerat erfarenhetsunderlag. 1939 års bostadsräkning torde visserligen ha givit god ledning under de gångna krigsåren, och den blir även framdeles av värde såsom jämförelsematerial för stadssamhällen under ett tidigare år. Men utvecklingen på bostadsmarknaden sedan 1939 och de senaste årens förändringar i förutsättningarna för bostadsbyggandet kräva nytt material som underlag för det framtida planerandet. Den senaste bostadsräkningen är även till sitt innehåll ofullständig med hänsyn till de krav bostadsplaneringsverksamheten torde komma att ställa; uppgifter för landsbygden saknas dessutom helt för år 1939. De senaste uppgifterna för landsbygden inhämtades vid 1935/36 års folkräkning och äro nu både ofullständiga och inaktuella.

Både *den statliga bostadspolitikens utformning* och *den lokala planeringen av bostadsbyggnadsverksamheten* förutsätta en bedömning av befolkningens bostadsbehov och hyresbetalningsförmåga, konsekvenserna av olika metoder för standardhöjning beträffande bostadsutrymme, utrustning m. m., bostadsbeståndets behov av sanering och därmed det framtida bostadsbyggnadsbehovet. Härför krävas aktuella uppgifter om hushållsfrekvensen, bostadshushållens storlek och sammansättning, familjernas inkomstförhållanden, bostadslägenheternas storlek, utrustning, kvalitativa tillstånd m. m., de olika hushållstypernas bostadsförhållanden etc.

Särskilt med hänsyn till den lokala planeringsverksamheten kräves en så långt möjligt ingående redovisning av varje regional enhet, även den minsta. Det är ej nödvändigt att allt publiceras; det räcker att tabeller för varje enhet finnas i manuskript tillgängliga för vederbörande, såsom i viss utsträckning varit fallet vid 1939 års bostadsräkning. Undersökningarna måste därför, såsom statens byggnadslånebyrå med skärpa hävdar, omsluta hela landets bestånd av bostäder och hushåll; en partiell räkning är icke tillfyllest. Vid sidan av dylika totala räkningar behövs emellertid även ett mera ingående

studium av framför allt bostädernas kvalitativa standard och bostadsutrymmets faktiska utnyttjande, som måste avgränsas till en mindre, representativt utvald del av bostadsbeståndet.

Under förutsättning att *dyrortsgrupperingen* skall bibehållas behövs en ny hyresräkning snarast möjligt. Bostadsposten är den vid levnadskostnads-spridningen dominerande faktorn. Även om orternas allmänna spridning beträffande bostadskostnaderna icke torde ha mera avsevärt förändrats sedan 1939 års hyresräkning, nödvändiggöres i varje fall en ny hyresräkning av de förskjutningar i hyresstrukturen, som i växlande grad inträffat i olika orter sedan 1939/40. Redan vid uppgörandet av förslag till provisoriska jämkningar i dyrortsgrupperingen år 1943 ansågs det inom finansdepartementet nödvändigt att så långt möjligt taga hänsyn till mera avsevärda förändringar i hyresnivån, varför det gavs särskilda direktiv härom. En hyresräkning hösten 1945 är sålunda erforderlig; den kan beräknas vara färdig senast våren 1947. En dylik hyresräkning kräver insamling av uppgifter för samtliga bostadslägenheter i alla tätorter utom möjligen sådana under 1 000 invånare. Uppgiftsinsamlingen kan ej begränsas enbart till hyreslägenheter, enär dessa icke kunna tillförlitligt avgränsas av de uppgiftsskyldiga själva. Denna avgränsning är så komplicerad och av så avgörande betydelse för resultaten, att den måste ske centralt genom gallring i hela bostadsbeståndet. I och med en hyresräkning erhålles sålunda även material för en allmän bostadsräkning i rikets stadssamhällen.

Vad beträffar tidpunkten för nya bostadsundersökningar framhåller socialstyrelsen, att de totala räkningarna borde igångsättas snarast möjligt, d. v. s. att de borde avse den 31 december 1945. En hyresräkning borde lämpligen icke uppskjutas, och bostadsräkningen i övrigt jämte bostadshushållsstatistiken borde så snart som möjligt ge resultat till ledning för bostadsplaneringen. Undersökningarna borde anknytas till en samtidig folkräkning. Skulle en folkräkning ske den 31 december 1945, måste sålunda de bostadsstatistiska undersökningarna även av detta skäl avse instundande årsskifte. Omvänt kunde sägas, att det omedelbara behovet av bostadsundersökningar i sin tur gäve en motivering vid sidan av andra för att förlägga en folkräkning till angiven tidpunkt. Intensivundersökningarna borde av särskilda omständigheter upptagas vid ett senare tillfälle.

Bostadsmarknadsläget gäve — fortsätter socialstyrelsen — ej anledning till tvekan vid valet av angivna tidpunkt. Förhållandena vore ej analoga med dem, som exempelvis bestämde tiden för levnadskostnadsundersökningar. Det nuvarande läget med knapphet på bostäder och därav orsakad hundenhet inom bostadsmarknaden syntes icke bli en kortvarig företeelse. När undersökningsresultaten framkomme, syntes de fastmer i det väsentliga äga aktuell giltighet och kunna tjäna som underlag för de därpå följande årens planering. Möjligen kunde uppgifterna om hushållens inkomstförhållanden och hyresbetalningsförmåga ha blivit mindre aktuella. Men en sådan omständighet vore ej av avgörande betydelse, särskilt som möjligheter funnes att på olika sätt taga viss hänsyn härtill vid materialets användning.

Socialstyrelsen framlägger härefter ett närmare utformat förslag till nya undersökningar. Styrelsen framhåller därvid inledningsvis, att undersökningsprogrammet med hänsyn till föreliggande behov borde omfatta

dels en allmän bostadsräkning i alla stadssamhällen kombinerad med en hyresräkning, dels en liknande allmän bostadsräkning å hela landsbygden, dels en allmän bostadshushållsstatistik, dels en representativ bearbetning av vissa uppgifter inom bostadsräkningen, dels en redovisning av familjeinkomsten inom bostadsräkningen, dels ock intensivundersökningar av ett begränsat antal bostäder och hushåll.

Vad först beträffar *den allmänna bostads- och hyresräkningen i stadssamhällena* anför styrelsen, att denna behövde innefatta uppgifter om bostads- husen och lägenheterna av i huvudsak samma art som vid 1939 års räkning. Någon enstaka fråga i de då använda hus- och lägenhetsformulären kunde eventuellt utgå med hänsyn till vunna erfarenheter, andra behövde möjligen omformuleras. De grunder för bostadspostens beräkning, som dyrortskommittén kunde komma att rekommendera, kunde eventuellt föranleda införandet av en eller annan ny frågepunkt. Även av andra anledningar kunde nya frågor i formuläret bli önskvärda. Vad beträffade hyresräkningen inginge i planen bl. a. framräkning för varje hyresmarknadsort av de uppgifter, med vilka ortens hyrestal skulle beräknas vid en prisundersökning för dyrortsgrupperingsändamål. Beräkningen av hyrestalen vore däremot ej medtagen i planen och kostnadsberäkningen; den borde lämpligen upptagas i en eventuell framställning rörande dyrortsundersökningar, såsom skedde vid föregående tillfälle.

För *bostadsräkningen å landsbygden* — fortsätter styrelsen — krävdes särskilda formulär av delvis annan utformning än tätortsformulären med hänsyn till de speciella bebyggelseförhållandena och bostadsvanorna. I sak borde de däremot vara av i stort sett samma innehåll med uppgifter om bostadens storlek, utrustning m. m.

I fråga om *bostadshushållsstatistiken* anför socialstyrelsen följande:

Det föreligger behov av en omfattande bostadshushållsstatistik för hela riket, både landsbygd och stadssamhällen. Den redovisning av bostadshushållen, som tidigare folkräkningar plägat innehålla, saknar relevans i detta sammanhang. De speciella behoven tillgodosågos i väsentlig mån första gången vid 1939 års bostadsräkning. En viss bedömning av bostadsbehovet har därigenom kunnat ske i olika sammanhang under de senaste åren. Denna statistik avsåg hösten 1939 och ingick endast i den representativa räkningen; den kunde alltså icke korrespondera med några samtida folkräkningsuppgifter rörande den totala befolkningens fördelning efter kön, ålder och civilstånd, vilket är nödvändigt för en tillförlitlig beräkning av hushållsfrekvensen.

För framtiden behövas emellertid än utförligare uppgifter om hushållen och dess medlemmar än den ett bostadsräkningsformulär någonsin kan innehålla. Särskilt med hänsyn till behovet av uppgifter för en kartläggning av hushållsfrekvens, hushållsbildningsvanor och bostadsbehov torde numera en bostadsräkning nödvändigtvis böra samordnas med en folkräkning, vid vilken primärmaterial kan inhämtas rörande bostadshushållen.

Hushållsstatistiken behöver uppgifter om hushållsföreståndarens och övriga hushållsmedlemmars kön, ålder och civilstånd samt ställning i hushållet (man, hustru, barn, annan familjemedlem, tjänare, inneboende), äktenskapens varaktighet, hushållens storlek och sammansättning. Den mera detaljerade kartläggningen av befolkningens fördelning på bostadshushåll m. m.

kan betraktas som en fristående del av undersökningarna. Men dessutom skola de olika huvudtyperna av hushåll samt hushåll i olika utvecklings-skeden avgränsas och deras bostadsförhållanden klarläggas. En kombination av hushålls- och bostadsdata bör sålunda utföras.

Efter ingående prövning inom beredningen för den föreslagna folkräkningen har följande form för samordningen mellan folkräkning och bostadsräkning i här nämnda hänseende befunnits mest ändamålsenlig. Av de mantalsuppgifter, som skola avlämnas vid höstens mantalsskrivning i hela landet, överlämnas huvudblanketterna (de s. k. A-blanketterna) till socialstyrelsen, sedan de under våren 1946 använts lokalt för folkräkningsändamål. Mantalsuppgifternas demografiska data skola därvid ha kontrollerats. Vissa tekniska anordningar skola vidtagas av folkräkningens eller bostadsräkningens lokalorgan, bl. a. en parallellnumrering av mantalsuppgifter och bostadsuppgifter, samt en utmärkning av de hushåll, som ingå i folkräkningens partiella del (en tolfedel av samtliga hushåll).

Hushållsstatistiken skulle anförtros åt socialstyrelsen och sålunda vid folkräkningen endast upptagas till summarisk behandling. Uppgifterna om bostadshushållen granskas, kodifieras, överförs på hålkort och bearbetas inom styrelsen. De torde kräva en särskild hålkortsserie, enär lägenhetshålkorten bli i det närmaste fyllda av andra uppgifter och medge utrymme endast för sådana hushållsdata, som behövas för kombination med bostadsdata. Hushållsstatistiken kommer därför att bli synnerligen kostnadskrävande.

Avsikten är att i en av folkräkningsberättelserna såsom hittills publicera vissa summariska uppgifter om bostadshushållen (deras antal och fördelning efter storlek i varje kommun och tätort). Socialstyrelsen ställer dessa uppgifter till statistiska centralbyråns förfogande.

Vad angår *den representativa bearbetningen av vissa uppgifter inom bostadsräkningen* anför styrelsen:

Ett samarbete med folkräkningen är tänkbart även på en annan punkt. Avsikten är att den totala folkräkningen skall huvudsakligen innehålla redovisning av befolkningens kön, ålder och civilstånd samt yrke. Den grundas till denna del på församlingsboksutdragen, till vilka pastor överfört de på A-blanketten ingående yrkesuppgifterna. Andra uppgifter skola inhämtas och bearbetas för en tolfedel av befolkningen, bland annat omfattande samtliga hushåll, vilkas äldste medlem är född en viss månad.

Folkräkningens uttagning av en delmassa skulle kunna vara av värde vid bostadsräkningen redan genom att ge en representativ del av totalmassan, till vilken bearbetningen av sådana bostadsräkningsuppgifter skulle kunna begränsas, som icke nödvändigtvis behöva underkastas totalbearbetning eller inhämtas för totalmaterialet. I så fall skulle resultaten för folkräkningens partiella del även kunna utgöra ett direkt jämförelsematerial i olika hänseenden. För detta ändamål bör de mantalsblanketter, som styrelsen erhåller, anteckning göras huruvida hushållet (lägenheten) tillhör tolftedelen eller ej.

I detta sammanhang anmäler sig i första hand ett studium av bostadsförhållandena inom olika yrkesgrupper. Det har varit en kändbar brist, att vid de allmänna bostadsundersökningarna möjligheter saknats att få en tillförlitlig, med folkräkningarna fullt jämförbar yrkesredovisning. Å bostadsuppgifterna ha visserligen i regel efterfrågats hushållsföreståndarens yrke eller titel, men uppgifterna ha på sin höjd medgivit en summarisk bearbetning. En sådan har understundom skett, men vid 1939 års bostadsräkning ansågs uppgifternas bräcklighet för stor för att bearbetningskostnaderna skulle vara försvarbara.

Denna gång ger emellertid anknytningen till folkräkningen möjlighet till den bästa tänkbara yrkesredovisning inom bostadsräkningen. Den behöver ej med nödvändighet ske för det totala materialet, utan den kan begränsas till ett representativt urval, lämpligen folkräkningens partiella del (tolftedelen).

De mantalsblanketter styrelsen erhåller innehålla huvudmaterialet för folkräkningens yrkeskodifiering (överfört i församlingsboksutdragen för detta ändamål). Med dessa uppgifter skulle yrket kunna kodifieras vid bostadsräkningen enligt folkräkningens principer. Önskvärt vore emellertid om man kunde undvika detta dubbelarbete och ur folkräkningsunderlaget hämta kodbeteckningarna, sedan nomenklaturesättningen slutförts. Detta arbete är emellertid det utan jämförelse mest omfattande vid folkräkningen och torde bli slutfört först inom cirka 2 år efter folkräkningstidpunkten. Det vore i så fall ur styrelsens synpunkt tacknämligt, om det inom folkräkningen, såsom vid planeringsarbetet varit under övervägande, vore möjligt att börja med att yrkeskodifiera tolftedelen och först därefter de återstående ¹¹/₁₂. Bostadsräkningen skulle då inom rimlig tid kunna överföra dessa uppgifter och inbespara arbetet med kodifieringen. Identifieringen av de båda materialen bör kunna på enkelt sätt underlättas. Överensstämmelsen med folkräkningens yrkesredovisning skulle bli exakt. Om en sådan disposition av folkräkningsarbetet låter sig göra, torde det för övrigt bli möjligt för folkräkningen att inom relativt kort tid lämna preliminära sammanställningar angående yrkesförhållandena i landet, vilket vore av värde i många sammanhang.

Vad beträffar redovisningen av familjeinkomsten inom bostadsräkningen yttrar styrelsen följande:

Uppgifter om familjeinkomsten äro påkallade vid bostadsräkningen. Statens byggnadslånebyrå hävdar i sin förenämnda skrivelse till statistiska centralbyrån angående folkräkningen angelägenheten av att härutinnan så fullständiga uppgifter som möjligt erhållas. Då en jämförelsevis långt gående uppdelning av hushållen på varje ort efter storlek och sammansättning bleve nödvändig vid en bedömning av bl. a. bostadsbehovet och hyresbetalningsförmågan, borde uppgifterna om bostadshushållens inkomstförhållanden omfatta samtliga hushåll. Därmed torde byggnadslånebyrån närmast ha åsyftat de behov, som föreligga vid utarbetandet av lokala bostadsplaner.

Statistiska centralbyrån har i sin framställning angående folkräkningen omnämnt de önskemål om total inkomstredovisning, som framförts av statens byggnadslånebyrå m. fl., men har icke ansett sig kunna inom folkräkningen tillmötesgå önskemålen med hänsyn till de stora kostnader anskaffningen och bearbetningen skulle draga och till den försening av folkräkningen, som skulle uppstå. Endast anskaffningen av inkomstuppgifterna torde kosta omkring 300 000 kronor för hela landet och ungefär halva beloppet för tätorter över 2 000 invånare.

Inkomstuppgifter för endast en tolfte del av hela materialet skulle icke vara utan värde inom bostadsräkningen. Därmed skulle ett någorlunda tillförlitligt erfarenhetsunderlag erhållas för den statliga allmänna bostadspolitiken. Men uppgifterna skulle icke fylla de krav den praktiska lokala planeringsverksamheten kommer att ställa. Vid uppgörandet av bostadsplaner för olika orter skulle närmast vederbörande kommunala myndigheter vara nödsakade att föranstalta om en komplettering. Dylika kompletteringar i efterhand, allt efter som de bli aktuella, torde göra bostadsräkningens utförande mer komplicerat, än om allt arbete, som obestriddligen behöver utföras, finge ske i ett sammanhang. Önskemål om en komplettering torde kunna förväntas från åtskilliga håll, medan i andra fall initiativ i sådan riktning kunna utebli

av olika skäl. Då den statliga bostadspolitikens praktiska förverkligande efter rationella linjer torde förutsätta upprättandet av lokala bostadsplaner, blir det för statsmakterna angeläget att dylika utföras. Starka skäl synas därför tala för att inom bostadsräkningen ge allt material för denna planeringsverksamhet och att sålunda bland annat inhämta och bearbeta inkomstuppgifter för hela landet.

Totala inkomstuppgifter torde omedelbart bli allmänt efterfrågade i första hand för stadssamhällen. Där har man för övrigt i åtskilliga fall sökt genomföra vissa beräkningar över bostadsbehov m. m. så gott sig göra låtit med det uppgiftsmaterial, som hittills stått till buds. Totala inkomstuppgifter komma sålunda att under alla omständigheter behöva införskaffas på något sätt. De kunna icke undvaras allra minst i större tätorter, där bostadsbyggandet sker för en marknad och där bedömningen av bostadsbehovet och hänsynstagandet till hyresbetalningsförmågan kan ske efter vissa generella regler. I mindre samhällen och framför allt å landsbygden torde problemen vara till viss del specifika. Bostadspolitikerna torde där i praktiken bland annat få ge större utrymme åt en bedömning från fall till fall. Under sådana omständigheter får en inkomstredovisning icke fullt samma vikt i kalkylen som i stadssamhällena.

Med hänsyn till de avsevärda kostnaderna för en total inkomstredovisning för hela landet och till den något varierande angelägenhetsgraden föreslår styrelsen alternativt en begränsning av den totala inkomstredovisningen till tätorter över en viss storlek, förslagsvis över 2 000 invånare; för landet i övrigt skulle i så fall redovisningen begränsas till en representativ del (tolfte-delen). Även ett tredje alternativ har kostnadsberäknats, innebärande inkomstredovisning endast för en tolfedel av hela landet. Styrelsen får dock understryka, att detta alternativa program är uppenbart otillräckligt.

Styrelsen framhåller slutligen, att det vid den nu planerade bostadsräkningen bleve än mer angeläget än tidigare — särskilt med hänsyn till den planerade saneringsverksamheten — att utföra *intensivundersökningar* i ett antal orter, både stadssamhällen och landskommuner. Uppgifterna borde inhämtas av särskilt instruerade husbesökare, lämpligen i nära samarbete med vederbörande bostadsinspektion. Vissa erfarenheter att bygga på funnes från liknande undersökningar, som bostadssociala utredningen låtit utföra år 1935, och från bostadsundersökningen i 100 landskommuner vid 1935/36 års folkräkning. Av olika anledningar syntes det emellertid nödvändigt att anordna intensivundersökningarna icke samtidigt med den allmänna bostadsräkningen utan senare, dock så snart omständigheterna medgäve, om möjligt senast sommaren 1947. Då det ännu icke vore möjligt att fatta ståndpunkt till frågan om undersökningarnas utformning och att ens tillnärmelsevis beräkna kostnaden och då det i varje fall icke föreläge något behov av anslag för ändamålet under budgetåret 1945/46, avstode styrelsen från att nu avge förslag till dylika intensivundersökningar. Styrelsen ämnade senare återkomma med särskild framställning härom.

Socialstyrelsen framhåller härefter, att de vid den allmänna bostadsräkningen erhållna uppgifterna jämväl skulle kunna utnyttjas för uppläggning av bostadsregister hos hälsovårdsnämnderna. Styrelsen anför härom:

Det finnes anledning att i detta sammanhang även beröra frågan om hälsovårdsnämndernas bostadsinspekterande verksamhet. I den mån bostadspolitiken under de kommande åren inriktas på sanering av bostadsbeståndet, blir det angeläget att bostadsövervakningen intensifieras i hela landet och att därvid bostadsbeståndet inspekteras både i stadssamhällen och på landsbygden. Med hänsyn till bostadsinspektionens svaghet, särskilt på landsbygden, och svårigheterna att övervinna denna finnes anledning att tillvarata varje möjlighet att förstärka verksamheten, som kan uppstå. Bostadsräkningen ger nu en dylik möjlighet, såsom bl. a. framhållits i de inledningsvis omnämnda motionerna I: 21 och II: 50 vid årets riksdag.

De uppgifter, som skola avgivas vid den ifrågasatta allmänna bostadsräkningen, skulle kunna utnyttjas för uppläggning av fullständiga bostadsregister med vissa huvuddata för varje lägenhet. Sådana torde ännu i stor utsträckning saknas på landsbygden och även i åtskilliga stadssamhällen, ehuru väl de utgöra en primär förutsättning för en effektiv bostadsinspektion. Uppläggning av ett sådant register innebär ett stort engångsarbete, vilket kan, särskilt med tanke på svårigheterna att erhålla arbetskraft härför, förmodas ha verkat återhållande på livaktigheten inom ifrågavarande kommunala organ.

Bostadsräkningen ger nu tillfälle att få denna brist ur världen. Med ett jämförelsevis obetydligt arbete skulle hälsovårdsnämnden kunna upplägga en stomme till register genom avskrift av bostadsräkningsmaterialet. Detta arbete bör ske under den tid materialet är kvar i kommunerna för granskning och på sådant sätt, att granskningsarbetet icke nämnvärt försenas. Det synes socialstyrelsen önskvärt, att åtgärder vidtagas genom medicinalstyrelsens försorg, för att förmå hälsovårdsnämnderna i kommuner utan bostadsregister att begagna detta tillfälle att få ett dylikt register över bostadsbeståndet upprättat efter fastställt formulär.

Vad angår frågorna om materialets insamling och lokala granskning vid den allmänna bostads- och hyresräkningen framhåller socialstyrelsen, att den allmänna bostads- och hyresräkningen, liksom vid tidigare tillfällen, förutsatte en kungörelse, som föreskrev uppgiftsskyldighet för varje ägare av fastighet och ålade vederbörande kommuner att låta ombesörja granskning och komplettering av bostadsuppgifterna enligt av socialstyrelsen meddelade anvisningar. Blanketterna kunde lämpligen tillhandahållas allmänheten och sedan avlämnas parallellt med mantalsuppgifterna vid höstens mantalsskrivning. Den lokala granskningen i stadssamhällena borde lämpligen organiseras på samma sätt som föregående gång. Då hade de kommunala myndigheterna i regel tillsatt särskilda granskningskommittéer. I några fall hade dock kommunalnämnden (municipal- eller köpingsnämnden) fungerat såsom dylikt organ, och i en del mindre orter hade en ensam kontrollant tillsatts. Med hänsyn till hyresräkningens betydelse för dyrortsgrupperingen borde liksom tidigare föreslås, att i kommittéerna representation skulle beredas icke blott fastighetsägare och hyresgäster utan även arbetsgivare och löntagare. Även å landsbygden vore en liknande organisation nödvändig. En noggrann kontroll av materialet behövdes, även om materialet här saknade betydelse ur dyrortsgrupperingssynpunkt.

Socialstyrelsen framlägger härefter följande tidsplan för bostadsundersökningarna:

Utarbetandet av formulär, instruktioner för de kommunala granskningsorganen m. m. samt detaljplaneringen av undersökningarna böra påbörjas under instundande sommar. Bostadsuppgifterna från rikets samtliga kommuner beräknas komma styrelsen tillhanda successivt under första halvåret 1946. Mantalsuppgifterna komma under våren 1946 och inkomstuppgifterna inemot slutet av samma år.

Materialets bearbetning upptages omedelbart med största möjliga personal för att kunna slutföras så snabbt som möjligt. De olika undersökningarna böra bedrivas parallellt; dock torde hyresräkningen i stadssamhällena ges sådan förtursrätt, att den kan avslutas i början av år 1947. Om det blir möjligt att snabbt nå upp till en personalstyrka av 180 à 200 personer, kan beräknas, att tabeller med översiktliga bostads- och hushållsdata för de minsta geografiska enheterna (kommuner och tätorter) successivt färdigställas från hyresräkningens avslutande och till någon av de första månaderna följande år (1948) eller kort tid efter det allt material blivit uppfört å hålkort. Under år 1948 slutföras tabellsammanställningar, i sista hand sådana, där data ur flera parallella undersökningar kombineras (rörande bostaden, hushållet och familjeinkomsten). Därefter återstår viss tid för den slutliga, sammanfattande analysen av hela materialet. Denna tidsplan gäller närmast det mellersta alternativet beträffande inkomstredovisningen. Det mindre och det större programmet medföra respektive en förkortning och en förlängning av undersökningstiden med några månader.

Det är givet att alla möjligheter böra tillvaratagas, att så snart sig göra låter få resultaten tillgängliga för praktisk användning. Allteftersom kommundatabellerna bli färdiga i manuskript, tillställas de vederbörande kommuner i duplettexemplar eller bli på annat sätt disponibla exempelvis för upprättande av lokala bostadsplaner. Det bör även övervägas att utge de tabellbilagor, som skola publiceras, i särskilda volymer utan att avvakta den tidskrävande analysen, som i så fall bör utges separat.

Socialstyrelsen framhåller i anslutning till det anförda, att den sålunda antydda tidsplanen givetvis vore mycket osäker med hänsyn till att alla inverkande faktorer ännu icke kunde överblickas. Möjligheterna att få personal och lokaler i önskad omfattning vore ovissa, och några detaljplaner för undersökningarna hade icke kunnat läggas till grund för beräkningen. Det saknades även erfarenhet att bygga på vid uppskattningen av arbetsåtgången för stora avsnitt av undersökningarna. Det förutsattes emellertid att alla organisatoriska och tekniska möjligheter tillvaratoges att genomföra undersökningarna så snabbt som möjligt.

Vad härefter beträffar kostnaderna för de föreslagna undersökningarna (den allmänna bostadsräkningen i hela riket, hyresräkningen, den representativa bearbetningen av yrkesuppgifter jämte inkomstredovisningen efter alternativa förslag och bostadshushållsstatistiken för hela riket) framhåller styrelsen till att börja med, att dessa av styrelsen beräknats så noggrant omständigheterna medgivit. Endast beträffande bostadsräkningen i stadssamhällena jämte hyresräkningen föreläge erfarenheter från en tidigare räkning. Dessa uppgifter gäve dock viss ledning även vid uppskattningen av arbetsåtgången för den allmänna räkningen å landsbygden. Det vore emellertid för närvarande icke till alla delar klart i vad mån programmet för den planerade bostadsräkningen komme att avvika från den tidigare. Först vid

den definitiva, detaljerade planläggningen bleve formulärens frågepunkter och kraven på utförlighet vid bearbetningen preciserade. Beträffande bostadshushållsstatistiken saknades erfarenhetsunderlag för beräkningarna. Kostnaderna kunde även rubbas av förändringar i lönenivån och i utgifterna för maskiner. Socialstyrelsen understryker därför, att kostnadsberäkningen vore ungefärlig och endast utgjorde en förhandskalkyl, som kunde komma att rubbas.

I anslutning till de av styrelsen i det föregående berörda tre olika alternativen beträffande inkomstredovisningen framlägger styrelsen följande översikt över de beräknade kostnaderna för undersökningarna. Styrelsen upplyser därvid, att i beräkningarna icke inginge kostnaderna för de intensivundersökningar, varom styrelsen hade för avsikt att senare avgiva förslag.

	Alt. I Med total inkomstredo- visning i hela riket kronor	Alt. II Med total inkomstredo- visning i tätorter, i övrigt $\frac{1}{12}$ kronor	Alt. III Med in- komstredo- visning för $\frac{1}{12}$ i hela riket kronor
Personalkostnader	1 365 000	1 245 000	1 090 000
Anskaffning av inkomstuppgifter	405 000	215 000	—
Maskinkostnader	310 000	270 000	220 000
Bostadsformulär.....	55 000	55 000	55 000
Övriga utgifter	190 000	170 000	150 000
Summa	2 325 000	1 955 000	1 515 000

I anslutning till denna översiktstablå anför socialstyrelsen till att börja med, att styrelsen förutsatte, att materialet för Stockholms stad skulle omhändertagas av stadens statistiska kontor för att där bearbetas efter de principer, som tillämpades vid bostadsräkningen inom landet i övrigt. En dylik anordning syntes ändamålsenlig med hänsyn till att å ena sidan Stockholms stad plägade för egen del utföra kommunala bostadsräkningar vart femte år och utge särskild publikation över resultaten och att det å andra sidan vore önskvärt att erhålla en för rikets alla delar enhetlig redovisning. Styrelsen påpekar vidare, att det kunde vara anledning räkna med viss ersättning i olika former för de särskilda sammanställningar socialstyrelsen kunde erhålla.

Styrelsen anför vidare beträffande de upprättade kostnadsberäkningarna:

Eftersom bostadsräkningar av den omfattning det nu gäller och bostadshushållsundersökningar i någon form icke förekommit tidigare, saknas jämförelsemöjligheter beträffande kostnaderna. Det kan endast anföras att 1939 års bostadsräkning efter nu iakttagna beräkningsgrunder skulle kostat uppskattningsvis över 300 000 kronor. 1939 års bostadsräkning omfattade nära 850 000 lägenheter och 300 000 hus, medan den föreslagna räkningen (exkl. Stockholm) omsluter cirka 2 000 000 lägenheter och 1 000 000 hus. Därtill kommer denna gång bostadshushållsstatistiken på grundval av omkring 2 000 000 mantalsuppgifter

Under rubriken personalkostnader har upptagits ersättning till såväl biträdespersonal i olika löneställning som kvalificerad personal.

I lönekostnaderna ha ej upptagits kristillägg och provisoriska lönetillägg till personalen. Beträffande lokaler förutsätter socialstyrelsen, att sådana med centralvärme komma att disponeras och att hyreskostnaderna bestridas av byggnadsstyrelsen. Därest lokaler utan centralvärme ställas till förfogande, behövas tilläggsanslag för bränslekostnaderna.

För att undersökningarna skola kunna genomföras så rationellt som möjligt och färdigställas i snabbaste takt, böra de drivas parallellt och bör vid varje undersökning en noga genomförd arbetsfördelning tillämpas. En förutsättning härför är att tillgång till lämplig kvalificerad personal och till vid statistiskt arbete erfarna kvinnliga arbetsbasar säkerställes. Detta är angeläget även med hänsyn till vikten av att arbetet bedrivs på mest ekonomiska sätt.

Förberedelserna böra påbörjas av undersökningsledaren vid ingången av budgetåret 1945/46. Denne bör erhålla egen föredragningsskyldighet och tjänsteställning såsom byråchef (lönegrad 30). Så småningom behöva även anställas en befattningshavare i lönegrad 24 och två befattningshavare i lönegrad 21, av vilka var och en skall svara för ett avsnitt av undersökningsarbetet. Ersättningen till dessa befattningshavare synes böra utgå i form av vikariatslön jämlikt 21 § 3 mom. civila avlöningsreglementet. Dessa tjänstemän behövas oavsett vilket alternativt förslag, som skall genomföras. Under tiden för arbetets planläggning kräves endast ett mindre antal biträden. I och med att materialet börjat inkomma efter årsskiftet, beräknas organisationen kunna snabbt utbyggas, så att full personalstyrka uppnås inom kort (180 å 200 personer). Till personalen räknas höra ett antal befattningshavare i amanuensgrad och högre biträdesgrad samt i övrigt befattningshavare i lägre biträdesgrad. Det sammanlagda antalet arbetsmånader för biträdespersonalen (exkl. eventuell personal för anskaffning av inkomstuppgifter) har uppskattats till 4 800 vid det största alternativet och 3 700 vid det minsta.

I de beräknade maskinkostnaderna ingå utgifterna för installation och hyra av stansmaskiner, sorterare, tabulatorer, summapunch och collator, för räkne- och skrivmaskiner, hålkort samt vissa mindre arbeten å servicebyrå.

Rubriken bostadsformulär gäller kostnaderna för den allmänna bostadsräkningens formulär (hus- och lägenhetsblanketter för landsbygd och stadsamhällen).

Endast kostnader för anskaffning av totala inkomstuppgifter ha upptagits. Vid det lägsta alternativet förutsättes, att det blir möjligt att taga del av de inkomstuppgifter, som folkräkningen inhämtar för sin del från länsstyrelserna. De totala uppgifterna torde anskaffas på sätt som i varje särskilt fall befinnes lämpligast, varvid hänsyn toges till både den tidpunkt, då de kunna erhållas, och till kostnaderna. I vissa fall kunna uppgifterna, såsom vid folkräkningen, inhämtas från länsstyrelserna; särskilda listor torde behöva upprättas för ändamålet vid bostadsräkningen. Ersättningen till länsstyrelserna beräknas utgå efter 3 öre för varje i undersökningen ingående person. Till jämförelse kan nämnas, att vid folkräkningen ersättningen beräknats efter 5 öre för utförligare uppgifter per inkomsttagare. I andra fall kunna inkomstlängderna införskaffas för direkt överföring av inkomstuppgifterna vid bostadsräkningen.

I posten övriga utgifter ingå utgifter för elektrisk ström, renhållning och städning, telefon, skrivmaterial och papper, tryckning av arbetstabeller m. m., publikationstryck samt en mindre post för inköp av möbler. Det förutsättes att större delen av möbelbehovet kan täckas i annan ordning än genom nyinköp.

Vid tidigare bostadsundersökningar har ersättning av statsmedel icke utgått för det arbete, som åvilat de kommunala granskningskommittéerna. So-

cialstyrelsen har icke heller vid denna kostnadsberäkning upptagit något belopp för detta ändamål. Det kan erinras om, att statistiska centralbyrån i sitt förslag angående 1945 års folkräkning icke ansett sig böra ifrågasätta ersättning av statsmedel åt de kommunala granskningsnämnderna, som skola biträda vid insamlingen och granskningen av mantals- och folkräkningsuppgifterna.

Socialstyrelsen har slutligen verkställt en beräkning av medelsbehovet för budgetåret 1945/46. Härom yttrar styrelsen:

Med utgångspunkt från den uppgjorda tidsplanen beräknas personalkostnaderna till 250 000 kronor och maskinkostnaderna till 35 000 kronor. Hela beloppet för tryckning av bostadsformulären (55 000 kronor) kommer på detta budgetår. Under posten övriga utgifter förekomma slutligen kostnader för elektrisk ström, renhållning och städning, möbler samt skrivmaterial och papper om sammanlagt 30 000 kronor. De på budgetåret 1945/46 belöpande kostnaderna bliva sålunda sammanlagt 370 000 kronor, oavsett om en total inkomstredovisning skall ingå i undersökningarna eller icke.

Departements-
chefen.

De vid tidigare företagna undersökningar erhållna statistiska uppgifterna rörande bostadsförhållandena i vårt land ha på grund av de senare årens utveckling på bostadsmarknaden och de inträdda förändringarna i förutsättningarna för bostadsbyggandet blivit allt mer inaktuella. De vid dessa undersökningar erhållna uppgifterna uppfylla ej heller de krav på fullständighet i olika hänseenden, som man anser sig böra ställa på uppgifter av detta slag. Från olika håll ha därför, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, önskemål framförts om verkställande av nya och utvidgade bostadsundersökningar. Särskilt starkt har framhållits behovet av nya dylika undersökningar beträffande landsbygdens bostäder. Med hänsyn till den betydelse, som aktuella och fullständiga uppgifter rörande de faktiska förhållandena å förevarande område ha såväl för den framtida statliga bostadspolitiken som för den lokala bostadsplaneringen, finner jag angeläget att åtgärder vidtagas för anskaffande av sådana uppgifter. Jag anser mig därför böra förorda, att i detta syfte nya bostadsundersökningar nu igångsättas.

Enligt det av socialstyrelsen efter samråd med ett flertal andra på området sakkunniga myndigheter framlagda förslaget till nya bostadsundersökningar skulle dessa omfatta dels en allmän bostadsräkning för hela riket, i stads-samhällena kombinerad med en hyresräkning, dels ock en bostadshushållsstatistik för hela riket. Beträffande bostadshushållsstatistiken har förutsatts viss samordning med den folkräkning vid årsskiftet 1945/46, varom förslag denna dag kommer att framläggas av chefen för finansdepartementet. De för bostadshushållsstatistiken erforderliga demografiska uppgifterna skulle nämligen hämtas från folkräkningsmaterialet på så sätt att de vid höstens mantalsskrivning införskaffade mantalsuppgifterna, vilka vid detta tillfälle skola avgivas skriftligen både i städer och på landsbygden, skulle ställas till socialstyrelsens förfogande, sedan de använts för folkräkningsändamål. Socialstyrelsen föreslår vidare, att en representativ bearbetning verkställs av vissa uppgifter inom bostadsräkningen, varvid styrelsen i första hand ifrågasatt en

närmare undersökning rörande bostadsförhållandena inom olika yrkesgrupper. Jämväl på denna punkt skulle förekomma ett samarbete med förenämnda folkräkning, nämligen på så sätt att uppgifterna om yrke skulle erhållas från folkräkningen samt att den representativa bearbetningen skulle inskränkas till den tolfte del av befolkningen, som enligt den för folkräkningen uppgjorda planen avsetts skola uttagas för mera ingående undersökningar. Socialstyrelsen har slutligen framhållit, att vid bostadsräkningen behov förelåge av uppgifter om familjeinkomsten. Beträffande omfattningen av inkomstredovisningen framlägger styrelsen tre alternativa förslag. Enligt det första och mest omfattande alternativet skulle totala inkomstuppgifter införskaffas och bearbetas för hela landet. Det andra alternativet innebär, att total inkomstredovisning skulle äga rum beträffande tätorter med över 2 000 invånare samt redovisningen för landet i övrigt begränsas till tolfte delen. Enligt det tredje alternativet slutligen skulle inkomstredovisning verkställas allenast för en tolfte del av hela landet.

Till socialstyrelsens förslag i fråga om omfattningen och planläggningen av bostadsräkningen på landsbygden och i stadssamhällen samt den härtill anslutna hyresräkningen inom stadssamhällena kan jag ansluta mig. Ej heller vad styrelsen föreslagit beträffande bostadshushållsstatistiken samt den representativa bearbetningen av vissa uppgifter inom bostadsräkningen föranleder någon erinran från min sida. Vad beträffar frågan om inkomstredovisningen har man, såsom framgår av det föregående, att välja mellan tre alternativa förslag. I fråga om det minst omfattande alternativet har socialstyrelsen framhållit, att inkomstuppgifter för endast en tolfte del av hela materialet väl skulle ge ett någorlunda tillförlitligt underlag för den framtida statliga bostadspolitik men däremot icke tillfredsställa behovet av uppgifter för den lokala bostadsplaneringsverksamheten. Alternativet i fråga har av styrelsen betecknats såsom uppenbart otillräckligt. Vad angår de båda övriga av socialstyrelsen framlagda alternativen beträffande inkomstredovisningen har statens byggnadslånebyrå — närmast med tanke på behovet av uppgifter för det lokala bostadsplanerandet — framhållit, att så fullständiga uppgifter som möjligt borde erhållas rörande bostadshushållens inkomster. Det av byggnadslånebyrån sålunda uttalade önskemålet skulle närmast tala för verkställande av en total inkomstredovisning för hela landet. Å andra sidan har emellertid socialstyrelsen påpekat, att behovet av totala uppgifter framförallt gjorde sig gällande i större tätorter, medan inkomstredovisningen icke vore av samma betydelse i mindre samhällen och å landsbygden. Vid valet mellan de sålunda föreliggande alternativen synes det mig vara av betydelse i vad mån inkomstmaterialet till följd av omställningar inom näringslivet under efterkrigstiden kan hinna, innan slutresultatet av bearbetningen föreligger, bliva mindre aktuellt. Då de inkomstuppgifter, som skola ligga till grund för bearbetningen, icke beräknas komma socialstyrelsen till handa förrän inemot slutet av år 1946, är det icke nödvändigt att nu taga ståndpunkt till frågan om inkomstredovisningens omfattning. Jag förordar därför uppskov med detta ståndpunktstagande till nästa

budgetår, då bättre överblick rörande nyssberörda förhållanden torde stå att vinna.

I likhet med socialstyrelsen finner jag det önskvärt, att det vid bostadsräkningen erhållna materialet utnyttjas för uppläggande av bostadsregister hos de hälsovårdsnämnder, där sådana register saknas. Jag förutsätter, att genom medicinalstyrelsens försorg hälsovårdsnämnderna göras uppmärksamma på fördelarna med upprättande av dylika register.

Såsom socialstyrelsen påpekat är det icke möjligt att på förhand göra någon exakt kostnadsberäkning för de nu ifrågavarande bostadsundersökningarna. Mot socialstyrelsens kalkyler i ämnet har jag emellertid, så vitt nu är möjligt att bedöma, icke funnit något att erinra. Jag uppskattar alltså i likhet med socialstyrelsen på nuvarande stadium kostnaderna för undersökningarna till lägst 1 515 000 kronor och högst 2 325 000 kronor, allt efter det alternativ som väljes i fråga om inkomstredovisningen. Till nämnda belopp komma dock kostnaderna för kristillägg och provisoriska lönetillägg till den för undersökningarna erforderliga personalen. För budgetåret 1945/46 torde i överensstämmelse med socialstyrelsens förslag anslagsbehovet för undersökningarna bära beräknas till 370 000 kronor. Jag förordar, att för ändamålet anvisas ett reservationsanslag å sistnämnda belopp, förslagsvis under rubriken Allmän bostadsräkning m. m.

III. Hemställan.

Under åberopande av vad jag i det föregående anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för budgetåret 1945/46 anvisa
dels till Undersökningar rörande levnadsvillkor och hushållsvanor ett reservationsanslag av kronor 23 000;
dels ock till Allmän bostadsräkning m. m. ett reservationsanslag av kronor 370 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Hans Bergström.